

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ЦЕНТР ІНДУСТРІАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ РОЗВИТКУ

БЄЛІКОВА НАДІЯ ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 332.012.2

**ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РЕФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІКИ РЕГІОНІВ
УКРАЇНИ**

Спеціальність 08.00.05 – Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Харків – 2016

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Науково-дослідному центрі індустріальних проблем розвитку НАН України

Науковий консультант: член-кореспондент НАН України,
доктор економічних наук, професор
Кизим Микола Олександрович,
Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку
НАН України, директор

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Вахович Ірина Михайлівна,
Луцький національний технічний університет,
завідувач кафедри фінансів

доктор економічних наук, професор
Гудзь Петро Васильович,
Запорізький національний технічний університет, директор
Економіко-гуманітарного інституту

доктор економічних наук, професор
Дмитришин Леся Ігорівна,
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені
Василя Стефаника», професор кафедри економічної
кібернетики

Захист відбудеться «27» травня 2016 року о 10.00 на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.251.01 у Науково-дослідному центрі індустріальних проблем розвитку НАН України за адресою: 61022, м. Харків, пл. Свободи, 5, Держпром, 7 під'їзд, 8 поверх.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Науково-дослідного центру індустріальних проблем розвитку НАН України за адресою: 61022, м. Харків, пл. Свободи, 5, Держпром, 7 під'їзд, 8 поверх.

Автореферат розісланий «27» квітня 2016 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. М. Красносова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Реформування економіки регіонів країни є однією з головних умов поживлення їх соціально-економічного розвитку. Проте тривалий досвід проведення реформ як на рівні України в цілому, так і її окремих регіонів свідчить про наявність суттєвих помилок та низьку ефективність процесів реформування, які не забезпечили спроможність економіки протистояти внутрішнім та зовнішнім загрозам. Так в 2015 р. відбулося падіння обсягів виробництва промислової продукції у 21 регіоні; сільськогосподарської продукції – у 19 регіонах; капітальних інвестицій – у 7 регіонах. Майже у всіх регіонах України скоротилися прямі іноземні інвестиції, а також розмір реальної заробітної плати працюючих. Зростання на цьому фоні споживчих цін (у середньому по регіонах більш, ніж на 40%) негативно вплинуло на рівень та якість життя населення.

Така ситуація відобразилася й у оцінках різних міжнародних організацій. Так в рейтингу глобальної конкурентоспроможності Україна в 2015 р. перемістилася з 76 на 79 місце.

В цих умовах особливої актуальності набуває вирішення наукової проблеми розвитку теоретичного забезпечення процесів реформування економіки регіонів країни, яке дозволить підвищити ефективність та обґрунтованість комплексу заходів з урахуванням специфіки економіки кожного регіону.

Проблеми модернізації моделі економіки та визначення стратегії реформування економіки й обґрунтування послідовності реалізації реформ представлені в роботах Л. Абалкіна, Л. Бальцеровича, О. Белокрилової, О. Богомолова, Є. Вишневської, Б. Гаврилишина, П. Гудзя, Б. Данилишина, М. Долішнього, М. Кизима, Б. Кульчицького, І. Лукінова, А. Ослунда, В. Полтеровича, В. Хаустової, С.-Е. Ваї, К. Haitani, S. Shafaeddin та ін.

Теоретичні аспекти регіональних економічних трансформацій досліджували О. Білорус, Є. Бойко, І. Вахович, О. Власюк, В. Геєць, З. Герасимчук, В. Захарченко, К. Дж. Ерроу, В. Коломійчук, М. Маниліч, С. Шульц, І. Школа, J. Williamson та ін.

Вплив окремих реформ на економічний розвиток регіонів розглядали Г. Балабанов, Л. Дмитришин, Ю. Іванов, А. Мазур, І. Сторонянська, Ю. Яременко та ін.

Разом з тим, проблеми формування теоретичного підґрунтя процесів реформування економіки регіонів країни, спрямованих на трансформацію моделі економіки або її окремих компонент, визначення впливу реформ на соціально-економічний розвиток регіонів та прогнозування їх результатів, потребують поглибленого розвитку, що й зумовило актуальність теми даного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційну роботу виконано згідно з планами науково-дослідних робіт Науково-дослідного центру індустріальних проблем розвитку НАН України за темами: «Наукове обґрунтування структуризації економічних реформ в Україні та її регіонах» (номер державної реєстрації 0111U009461), в якій здобувачем узагальнено світовий досвід реформування економік країн та їх регіонів й розроблено концептуальні положення

щодо структуризації економічних реформ в регіонах України; «Формування потенціалу сталого розвитку регіонів України в контексті реалізації економічних реформ» (номер державної реєстрації 0113U003889), де здобувачем обґрунтовано методичний підхід щодо вибору напрямів реформування економіки регіонів України з метою підвищення потенціалу їх сталого розвитку; «Формування потенціалу сталого соціально-економічного розвитку північно-східних областей України на основі модернізації їх адміністративно-територіального устрою» (в рамках цільової програми наукових досліджень Відділення економіки НАН України «Соціально-економічний потенціал сталого розвитку України та її регіонів в посткризовий період» (номер державної реєстрації 0112U002379)), в якій здобувачем розроблено методичне забезпечення оцінки впливу реформи адміністративно-територіального устрою на економічний розвиток регіонів України; «Модернізація системи управління соціально-економічним розвитком регіонів» (в рамках цільової комплексної програми наукових досліджень НАН України «Модернізація українського суспільства і економіки в контексті викликів ХХІ століття» (номер державної реєстрації 0113U007582)), в ході виконання якої здобувачем обґрунтовані напрями удосконалення державної регіональної політики на основі активізації процесів реформування економіки регіонів України; «Механізми державного регулювання реструктуризації промисловості» (номер державної реєстрації 0114U005035), в якій здобувачем досліджено особливості трансформації компонент моделі економіки регіонів України під впливом економічних реформ. У процесі виконання науково-дослідної роботи «Шляхи та методи використання науково-освітнього потенціалу регіонів для прискорення інноваційного розвитку національної економіки» (номер державної реєстрації 0114U001455) у Північно-Східному науковому центрі НАН і МОН України здобувачем обґрунтовано наукові положення та концепцію реформування економіки регіонів України.

Мета дисертаційної роботи полягає в обґрунтуванні концепції та теоретико-методологічного забезпечення реформування економіки регіонів України.

Для досягнення мети в роботі було необхідно вирішити ряд завдань:

- визначити напрями, особливості та наслідки впливу реформ, проведених у 1957-2014 рр., на розвиток економіки України та її регіонів й уточнити періодизацію реформ у 1991-2014 рр.;
- узагальнити зарубіжний досвід реформування економіки з урахуванням регіональних аспектів та оцінити вплив економічних реформ на сучасний стан та особливості соціально-економічного розвитку регіонів Польщі;
- визначити порядок дослідження реформування економіки регіонів України;
- обґрунтувати наукове забезпечення дослідження та декомпозиції моделі економіки регіонів країни як стратегічного об'єкту реформування;
- уточнити сутність та зміст понять «модель економіки регіону» й «економічна реформа», удосконалити класифікацію напрямів впливу реформ на формування структурних зрушень в економіці регіонів України;
- обґрунтувати міждисциплінарний теоретичний підхід до формування світоглядної платформи реформування економіки регіонів України;
- розробити концепцію реформування економіки регіонів країни;

- обґрунтувати теоретико-методичний підхід до формування складових механізму реформування економіки регіонів країни;
- удосконалити теоретико-методичні положення з визначення послідовності економічних реформ у регіоні;
- узгодити окремі напрями реформування економіки регіонів та їх результати;
- удосконалити науково-методичний підхід до впровадження регіонального маркетингу як допоміжного інструменту механізму реформування економіки регіонів країни;
- розробити методичний підхід до оцінки впливу реформ на зміни ВРП й структурну динаміку розвитку економіки регіонів країни;
- обґрунтувати методичний підхід до прогнозування процесів реформування економіки регіонів України та визначити пріоритетні сценарії реформування економіки Харківської та Херсонської областей.

Об'єктом дослідження є процес реформування економіки регіонів України.

Предметом дослідження виступають теоретико-методологічні підходи та методичне забезпечення реформування економіки регіонів України.

Методологія і методи дослідження. Методологія дисертаційної роботи базується на синергетичній парадигмі. В процесі написання роботи були використані наступні загальнонаукові, теоретичні та емпіричні методи й прийоми: аналізу та синтезу, індукції та дедукції, теорії логіки – для обґрунтування концепції реформування економіки регіонів України; когнітивного та імітаційного моделювання – для визначення причинно-наслідкових зв'язків між показниками соціально-економічного розвитку регіонів країни та побудови сценаріїв впливу реформ на економічний розвиток; кластерного аналізу – для групування регіонів країни за результативністю проведених реформ; мультиплікативного моделювання та факторного індексного аналізу – для оцінки впливу реформ на зміни ВРП та структурну динаміку розвитку економіки регіонів України; компаративістики – для ідентифікації моделі економіки країни та її регіонів; абстрагування, формалізації та структурної декомпозиції – для визначення складу компонент моделі економіки регіону; ентропії – для оцінки компонент моделі економіки регіонів; контент-аналізу та класифікації – для обґрунтування складових світоглядної платформи реформування економіки регіонів країни й уточнення сутності досліджуваних понять.

Інформаційну базу дослідження складають закони України та інших країн світу, Укази Президента України, постанови та інші нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України, міністерств і відомств України, статистичні дані Державного комітету статистики України, Польщі, Угорщини та інших країн, державні та регіональні цільові програми, регіональні стратегії соціально-економічного розвитку, експертні проекти економічних реформ в Україні, електронні статистичні портали ЄС, Європейського Банку Реконструкції та Розвитку; Міжнародного Валютного Фонду; міжнародних рейтингових агенцій; аналітичні дослідження та звіти, інші джерела.

Наукова новизна отриманих результатів.

У дисертаційній роботі розроблено концепцію реформування економіки регіонів України на основі синергетичної парадигми.

У процесі дослідження отримані наукові результати різного ступеня новизни:
уперше:

розроблено концепцію реформування економіки регіонів України, яка базується на доведенні висунутих гіпотез щодо формування цілеспрямованості процесів реформування економіки регіонів в рамках міждисциплінарної світоглядної платформи; стратегічної узгодженості процесів реформування економіки на національному та регіональному рівнях; залежності рівня та якості життя населення від результатів реформування економіки регіонів; залежності впливу реформ на розвиток економіки регіонів країни від якості складових механізму реформування; необхідності узгодження трендів структурної динаміки розвитку економіки регіонів із загальносвітовими; структуризації процесів реформування на основі діагностики моделі економіки регіонів; когнітивного характеру взаємозв'язків між компонентами моделі економіки регіонів; залежності вибору інструментів організаційно-економічного механізму реформування від стадії життєвого циклу реформи; комбінаторно-ускладненого характеру сценаріїв реформування економіки регіонів, що дає змогу підвищити ефективність реалізації економічних реформ у регіонах;

обґрунтовано міждисциплінарний теоретичний підхід до формування світоглядної платформи реформування економіки регіонів України шляхом визначення її основних складових: теоретичного базису розробки механізму реформування економіки та його методичного забезпечення; здобутків сучасних досліджень соціальної філософії (філософії права); філософської антропології; філософії економіки; філософії історії, що дозволяє ув'язати економічні та соціальні аспекти процесів реформування економіки регіонів;

розроблено теоретико-методичний підхід до формування складових механізму реформування економіки регіонів країни, а саме: наукове, ресурсне, інструментальне, інституціональне забезпечення, моніторинг та контроль процесів реформування, здатний підвищити рівень ефективності та узгодженості комплексу економічних реформ;

обґрунтовано структурно-логічну схему наукового дослідження проблематики реформування економіки регіонів країни, яка передбачає таку послідовність дій: аналіз результатів та визначення проблем реформування економіки регіонів – узагальнення досвіду реформування – ідентифікація моделі економіки країни та її регіонів – визначення проблемних компонент моделі економіки – формування складових організаційно-економічного механізму реформування економіки – моделювання та прогнозування процесів реформування, що забезпечує підвищення ефективності її вирішення в теорії та на практиці;

розроблено методичний підхід до моделювання та прогнозування процесів реформування економіки регіонів країни, який передбачає реалізацію таких взаємопов'язаних етапів, як побудова когнітивної моделі розвитку економіки регіонів; розробка діаграми потоків та причинно-наслідкових зв'язків імітаційної моделі розвитку економіки регіону; сценарне моделювання впливу різних напрямів реформ на компоненти моделі економіки регіону та дозволяє обрати пріоритетні сценарії реформування економіки регіонів.

удосконалено:

класифікацію впливів реформ на формування структурних зрушень в економіці регіонів України, яка, на відміну від існуючих, базується на таких додаткових ознаках: характер впливу (загальний або селективний) та його територіальні масштаби (локальні, районні, обласні) і дозволяє визначати зв'язки між різними напрямками реформування моделі економіки регіону при розробці стратегій реформ;

теоретико-методичні положення з визначення послідовності економічних реформ, спрямованих на трансформацію проблемних компонент моделей економіки регіонів України, які, на відміну від існуючих, передбачають встановлення взаємозв'язків між результатами реформування компонент моделі економіки на різних етапах, що дає можливість урахувати підпорядкованість результатів за кожним з етапів реформування стратегічній меті реформ – підвищенню рівня та якості життя населення регіонів країни;

методичний підхід до оцінки впливу реформ на структурну динаміку розвитку економіки регіонів України, який, на відміну від існуючих, базується на таких модулях: обґрунтування вибору періоду для аналізу наслідків реформ та формування інформаційної бази дослідження; визначення факторів зростання ВРП та побудова моделей оцінки їх впливу на динаміку ВРП; ідентифікація змін ВРП у регіонах країни, які були отримані за рахунок міжрегіональних структурних зрушень в інвестиційній діяльності та чисельності зайнятих в економіці; оцінка змін співвідношення валової доданої вартості та інвестицій внаслідок утворених в ході реформ структурних зрушень між видами економічної діяльності, що забезпечує комплексне оцінювання впливу реформ на ефективність функціонування економіки регіонів країни;

методичний підхід до декомпозиції моделі економіки регіону, відмінністю якого є урахування таких компонент: власність; корпоратизація та концентрація; участь держави в регулюванні економіки та фінансова самодостатність регіону; спрямованість зовнішньоекономічної діяльності регіону; інноваційна та інвестиційна спрямованість економіки регіону; структура економіки за видами економічної діяльності; соціальний капітал, що дозволяє відобразити специфіку функціонування економіки кожного регіону країни при прийнятті управлінських рішень в ході розробки й реалізації програм та проектів реформ;

наукові положення щодо узгодження напрямів проведення економічних реформ та їх результатів на основі нових концептуальних схем реформування моделі економіки регіонів країни, особливістю яких є урахування попередньої оцінки результативності реформ, утворення синергетичного ефекту від реформування різних компонент й нарощення позитивного кумулятивного потенціалу реформування моделі економіки регіонів країни, які дозволять підвищити якість стратегічного управління процесами реформування економіки;

дістали подальшого розвитку:

тлумачення сутності поняття «економічна реформа» що, на відміну від існуючих, базується на системному підході до визначення спрямованості та масштабу економічних перетворень й дозволяє враховувати вплив реформаторських заходів на трансформацію компонент моделі економіки регіонів країни;

визначення сутності поняття «модель економіки регіону», яке відрізняється тим, що відображає структурні характеристики й закономірності функціонування та розвитку основних складових регіональної економіки в загальній системі регіонів країни, що дає можливість обґрунтувати напрями реформування;

науково-методичний підхід з імплементації регіонального маркетингу у систему стратегічного управління процесами реформування економіки регіонів, який відрізняється від існуючих урахуванням інституційно-організаційної, маркетингової та адміністративно-економічної складових, що дає можливість підвищити якість стратегій реформування економіки регіонів України.

Практичне значення отриманих результатів. Практична цінність наукових результатів дослідження полягає у розробці науково-практичного забезпечення планування та реалізації процесів реформування економіки регіонів України. Теоретичні результати та методичні підходи впроваджені на державному та регіональному рівнях, зокрема:

- у діяльності Головного науково-експертного управління Верховної Ради України використовуються концептуальні положення щодо реформування моделі економіки регіонів країни (довідка №16/6-136 від 20.11.2015 р.);

- при підготовці Аналітичної доповіді до щорічного послання Президента України до Верховної Ради України Національним інститутом стратегічних досліджень при Президентові України використано результати щодо обґрунтування концепції реформування економіки в умовах євроінтеграції (довідка №293/601 від 15.06.2015 р.);

- в роботі Харківського регіонального фонду підтримки підприємництва Харківської обласної державної адміністрації впроваджено концептуальні положення та науково-практичні рекомендації щодо структуризації процесів реформування економіки України та її регіонів (довідка №01-14/35 від 28.02.2014 р.);

- в Північно-Східному науковому центрі НАН і МОН України використовуються рекомендації щодо формування складових механізму реформування економіки регіонів України та методичний підхід до оцінки впливу реформ на формування структурної динаміки економічного розвитку регіонів країни (довідка № 01-06/328-1 від 15.12.2015 р.)

Викладені в дисертаційній роботі практичні та методичні рекомендації впроваджено у навчальний процес кафедри економіки та маркетингу Харківського національного економічного університету ім. С. Кузнеця при викладанні дисципліни «Оцінка ефективності інновацій» (довідка № 16/86-22-227 від 29.03.2016 р.).

Особистий внесок автора в результати дослідження. Дисертаційна робота являє собою самостійно виконану наукову працю, в якій викладено авторський підхід до вирішення наукової проблематики розвитку теоретико-методологічного забезпечення процесів реформування економіки регіонів України. Наукові результати, положення, висновки та рекомендації, винесені на захист, одержані автором самостійно. З наукових праць, що опубліковані у співавторстві, використані лише результати, отримані автором особисто. Внесок здобувача в роботах, опублікованих у співавторстві, наведено у списку праць за темою дисертації.

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні та практичні результати дослідження доповідалися на міжнародних науково-практичних конференціях: «Макроекономічне регулювання інвестиційних процесів та впровадження стратегії інновативно-інноваційного розвитку в Україні» (23-24 жовтня 2008 року, м. Київ); «Конкурентоспроможність та інновації: проблеми науки та практики» (22-23 листопада 2011 р., м. Харків); «Инновационные технологии в управлении конкурентоспособностью территориальных социально-экономических систем» (31 жовтня 2011 р., 29-31 жовтня 2012 р., м. Єкатеринбург); «Проблеми формування нової економіки XXI століття» (22-23 грудня 2011 р., м. Київ); Сучасні проблеми та механізми фінансового управління (12-13 грудня 2013 р., м. Харків); «Перспективи розвитку України в умовах глобальної кризи» (14-15 червня 2013 р., м. Дніпропетровськ); «Актуальні проблеми світової і національної економіки в умовах глобалізації» (21-22 лютого 2014 р., м. Одеса); «Стан та перспективи розвитку обліку, аналізу, аудиту та контролю в умовах трансформації економіки» (21-22 лютого 2014 р., м. Київ); «Съвременни проблеми на регионалното развитие» (27-28 жовтня 2014 р., м. Пловдив); «Wirtschaft und management: probleme der wissenschaft und praxis» (19 грудня 2014 р., м. Нюрнберг); «Соціально-економічний розвиток України та її регіонів: проблеми науки та практики» (22-23 травня 2008 р.; 21-23 травня 2009 р.; 22-23 травня 2015 р., м. Харків); «Икономическите перспективи в глобалната криза» (27 липня 2015 р., м. Пловдив) «Конкурентоспроможність та інновації: проблеми науки та практики, присвячена видатному вченому економісту О. Г. Ліbermanу» (14-15 листопада 2014 р.; 18-19 листопада 2015 р., м. Харків).

Публікації. Основні наукові результати проведеного дослідження, теоретичні положення та практичні рекомендації опубліковані в 53 наукових працях, у тому числі: 2 одноосібні монографії; розділи в 7 колективних монографіях; 24 наукові статті, з них 8 статей – у наукових фахових виданнях України, 16 статей у наукових фахових виданнях України, які включено до міжнародних наукометричних баз, 8 статей – у наукових виданнях інших держав; 12 тез доповідей на міжнародних науково-практичних конференціях.

Загальний обсяг публікацій становить 224,85 ум. друк. арк., особисто здобувачу належить 83,7 ум. друк. арк.

Структура й обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, 6 розділів, висновків, списку використаних джерел із 496 найменувань та 12 додатків. Загальний обсяг основного тексту дисертації – 381 сторінка. Робота містить 86 таблиць (з них 15 займають 15 повних сторінок), 103 рисунки (з них 2 займають 2 повні сторінки).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі визначено актуальність теми дисертації, мету, об'єкт, предмет, задачі дослідження, представлено наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, наведено інформацію щодо їх публікації та практичного впровадження.

У першому розділі «**Ретроспективний аналіз економічних реформ в Україні та її регіонах**» визначено основні етапи економічних реформ в 1957-1990 рр., досліджено особливості їх перебігу та оцінено вплив на розвиток економіки України в

цілому та її регіонів; обґрунтовано періодизацію економічних реформ у 1991-2014 рр. та визначено їх соціально-економічні результати; проведено аналіз сучасних проектів реформування економіки України та її регіонів та обґрунтовано напрями їх удосконалення.

Ретроспективний аналіз процесів реформування планової економіки України в цілому та окремих її регіонів, дозволяє виділити такі основні етапи:

- 1957-1964 рр.: реформа управління промисловістю, основними результатами якої є регіоналізація управління промисловістю та утворення регіональних рад народного господарства;

- 1965-1979 рр.: впровадження комплексу реформаторських заходів, спрямованих на економічну лібералізацію, послаблення адміністративних важелів планової системи управління. Результатами цього етапу є ліквідація раднаргоспів; скорочення та змінювання переліку планових показників; розширення економічних повноважень суб'єктів господарювання;

- 1985-1991 рр.: продовжено спроби економічної лібералізації й використано окремі ринкові важелі управління, в результаті чого підприємства отримали обмежену економічну самостійність, започатковано розвиток малого бізнесу на основі кооперативів та ринкові орендні відносини, поширено сферу використання госпрозрахунку.

Незважаючи на неодноразові спроби провести економічні реформи, починаючи з середини 80-х рр. ХХ ст. загострився ряд соціально-економічних проблем в регіонах України, що відобразилося в уповільненні темпів зростання таких показників, як ВРП, обсяги виробництва промислової та сільськогосподарської продукції, товарів народного споживання, капітальних вкладень та ін. Серед чинників негативних явищ в економічній сфері в першу чергу слід відзначити неспроможність адміністративно-командної економічної системи формувати дієві матеріальні стимули та мотивувати суб'єктів господарювання впроваджувати досягнення науково-технічного прогресу й активізувати інноваційну діяльність, про що свідчать низькі темпи оновлення виробничої бази та нерівномірність економічного розвитку окремих регіонів України. Так, найбільш високі темпи приросту обсягу промислової продукції в 1988 р. були в Закарпатській, Київській, Кіровоградській та Тернопільській областях, а найнижчий - у Харківській області, яка відрізняється від інших областей високою питомою вагою в загальному обсязі виробленої промислової продукції України.

Результати аналізу свідчать, що в економіці усіх регіонів України напередодні трансформаційного періоду стартові умови проведення ринкових економічних реформ мали такі негативні характеристики.

1. Уповільнення темпів економічного розвитку.
2. Невідповідність структури економіки, зокрема її промислового сектору, цілям та завданням розбудови ринкової моделі економіки.
3. Превалювання в основному енергомістких виробництв при дефіциті власних енергоресурсів.
4. Невідповідність світовим тенденціям впровадження досягнень НТП, низька інноваційна активність підприємств.

5. Низький рівень задоволення потреб населення у товарах та послугах.

Після проголошення незалежності в Україні розпочався тривалий період реформування економіки її регіонів, який відбувався за такими етапами (рис. 1).

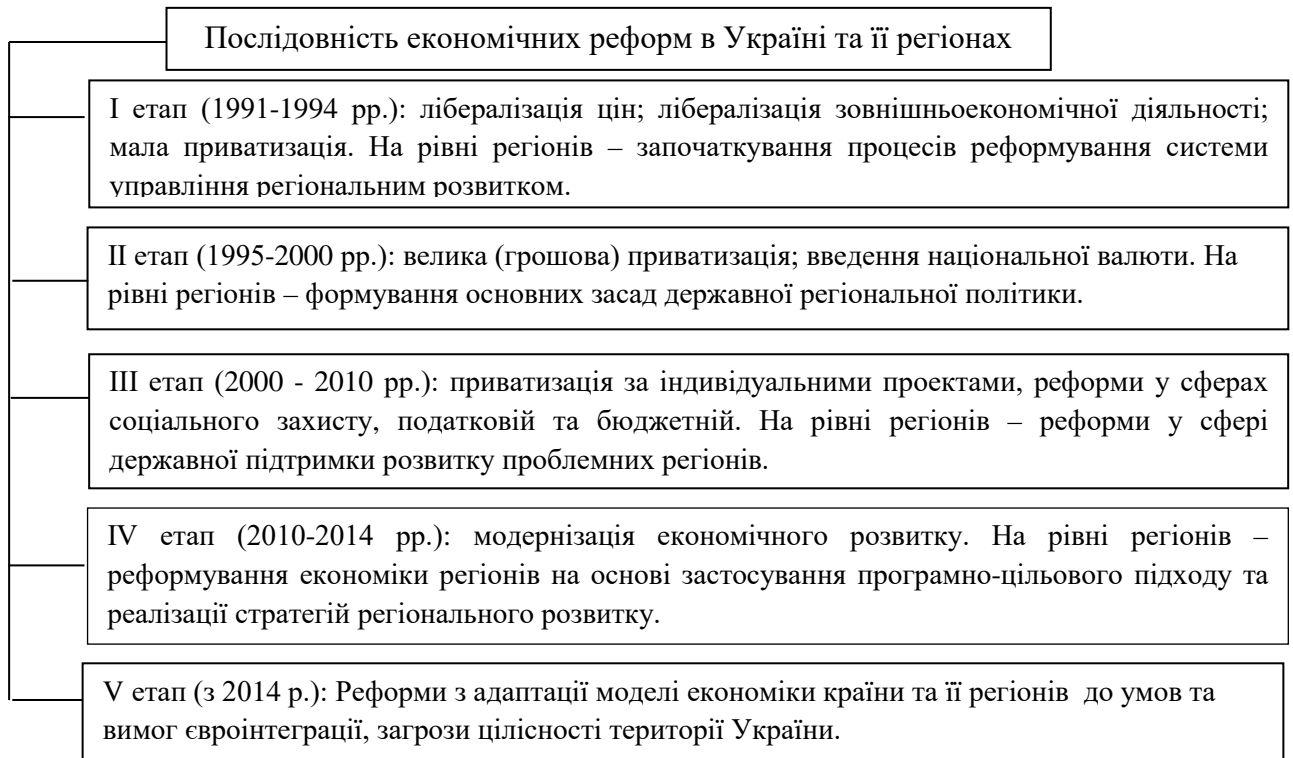

Рис. 1. Етапи економічних реформ в Україні та її регіонах

Перші два етапи були спрямовані на впровадження ринкових механізмів в регіональні економічні системи; третій та четвертий – на стимулювання регіонального розвитку та усунення проблем, що його стримують. Не всі реформи були результативними. Як свідчить позиціонування регіонів України у матрицях, побудованих для оцінки впливу приватизації на інвестиційну активність та ефективне використання виробничого потенціалу та оцінки комплексного впливу реформ на рівень життя та розвиток споживчого ринку, наприкінці другого етапу реформ в Україні утворилась значна кількість проблемних регіонів, де результативність реформ була низькою. Наприклад, лібералізація зовнішньоекономічної діяльності дозволила лише шести регіонам України досягнути високих темпів зростання обсягів експорту разом з високими темпами зростання виробництва промислової продукції (рис. 2).

Доведено, що заходи з реформування економіки регіонів України, проведені на третьому та четвертому етапах, не дозволили вирішити вказані проблеми. Узагальнення як позитивних, так і негативних наслідків дозволили визначити, що до найбільш вагомих негативних наслідків реформування економіки регіонів України належать: погіршення рівня та якості життя населення внаслідок зростання цін; посилення енергозалежності; погіршення структури експорту – імпорту; формування неефективної інсайдерської власності; створення потужного сектору тіньової економіки; зменшення інвестиційної привабливості окремих регіонів та видів економічної діяльності, зокрема, сільського господарства; недостатні для розширеного відтворення капітальні вкладення; порушення пропорційності розвитку територіально-

виробничих комплексів та низька інноваційна активність суб'єктів господарювання в багатьох регіонах.

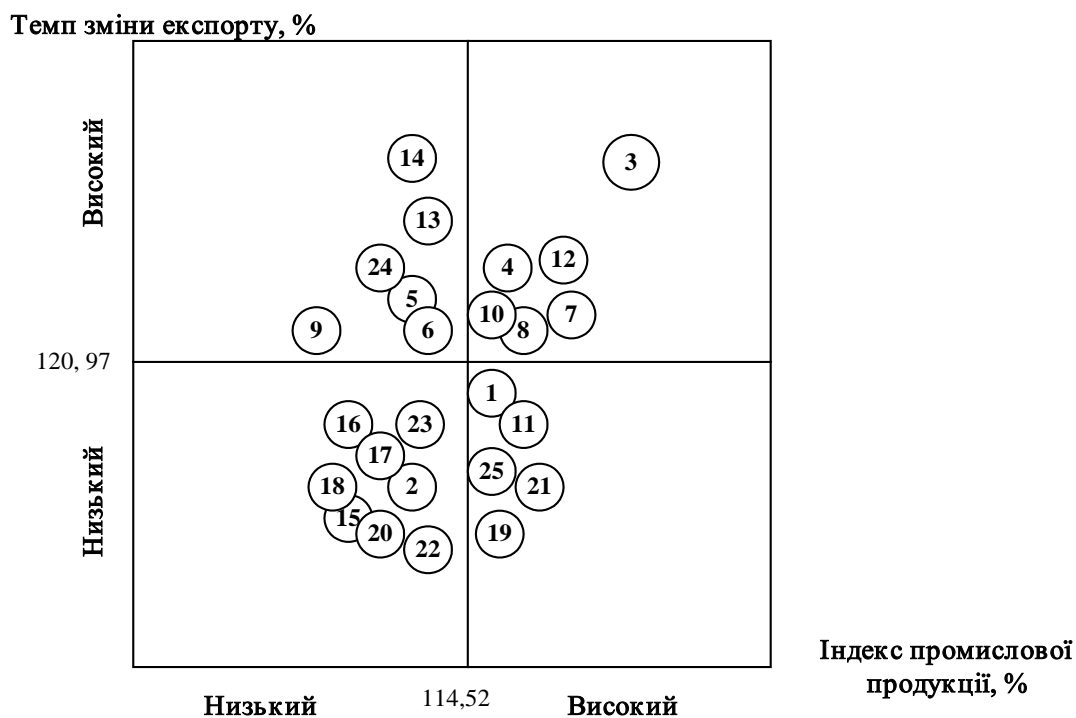

Рис. 2. Матриця оцінки впливу лібералізації зовнішньоекономічної діяльності на експортний потенціал та розвиток промисловості в регіонах України у 2000 р.:

- 1 – АР Крим; 2 – Вінницька; 3 – Волинська; 4 – Дніпропетровська; 5 – Донецька; 6 – Житомирська; 7 – Закарпатська; 8 – Запорізька; 9 - Івано-Франківська; 10 – Київська; 11 – Кіровоградська; 12 – Луганська; 13 – Львівська; 14 – Миколаївська; 15 – Одеська; 16 – Полтавська; 17 – Рівненська; 18 – Сумська; 19 – Тернопільська; 20 – Харківська; 21 – Херсонська; 22 – Хмельницька; 23 – Черкаська; 24 – Чернівецька; 25 – Чернігівська.

У 2014-2015 рр. стартував новий етап реформування економіки регіонів України, який супроводжувався погіршенням показників соціально-економічного розвитку в усіх регіонах країни. Проекти реформ у цьому періоді (рис. 3) відрізняються напрямками та глибиною передбачених трансформацій.

Проведено моніторинг реалізації реформ та доведено недостатню їх ефективність, особливо в реальному секторі економіки регіонів. Для усунення визначених недоліків необхідно вирішити такі проблеми:

- розробити концепцію та механізм реформування економіки регіонів України;
- розробити стратегію реформування реального сектору економіки регіонів України, спрямовану на відродження та розвиток промисловості, агропромислового комплексу, транспорту та будівництва;

- впровадити засади подальшої розбудови та розвитку інфраструктурного та інституціонального забезпечення реформування й стимулювання розвитку економіки регіонів України, яке включатиме Національну Раду реформ, Агенцію з підтримки експорту та страхування політичних ризиків, технологічні краудфандингові платформи, агенції регіонального розвитку, профільні комітети реформ та ін.;

- розробити державну програму розвитку економіки регіонів України до 2025 р.; сформувавати пул проектів з реформування для розвитку пріоритетних галузей в

регіонах з урахуванням загальносвітових тенденцій неоіндустріалізації; своєчасно підготувати дорожню карту подальшого реформування економіки регіонів України.

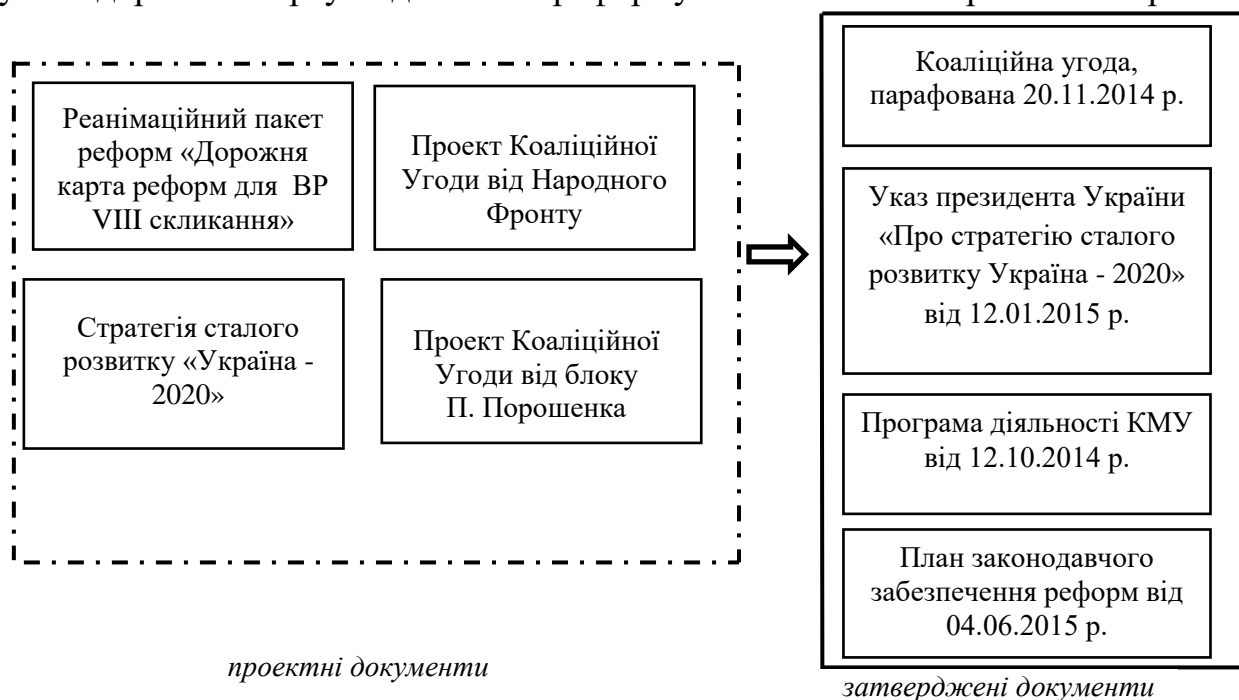

Рис. 3. Еволюція проектів реформування економіки України 2014-2015 рр.

У другому розділі «**Особливості проведення економічних реформ в різних країнах світу та їх вплив на розвиток економіки регіонів**» узагальнено особливості перебігу процесів реформування економіки країн Центральної та Східної Європи, Росії та Китаю; досліджено регіональні аспекти реформування економіки в країнах ЄС.

Досліджено процеси реформування економіки Польщі, Угорщини, Чехії, Росії та Китаю та встановлено, що вони відрізнялися як стратегією впровадження реформ, так і одержаними результатами (табл. 1).

Таблиця 1

Ознаки процесів реформування економіки різних країн світу

Країни	Напрями	Характеристика перебігу	Результати
1	2	3	4
Китай	<ul style="list-style-type: none"> - реформа аграрного сектору, запровадження ринкових засад; - створення вільних економічних зон, лібералізація цін, лібералізація зовнішньоекономічної діяльності; - дерегуляція, реформування фінансової системи, бюджетна реформа 	Тривалий період проведення послідовних реформ	Високі
Польща, Чехія, Угорщина	<ul style="list-style-type: none"> - лібералізація зовнішньоекономічної діяльності, цін; - приватизація; - реструктуризація промислового комплексу; - реформа адміністративно-територіального устрою 	Середній або тривалий період; паралельно-послідовна або шокова стратегія проведення реформ	Високі або середні

1	2	3	4
Росія, Україна	- лібералізація зовнішньоекономічної діяльності та цін; - приватизація; - модернізація економічного розвитку	Середня тривалість періоду проведення реформ; шокова стратегія їх реалізації	Середні або низькі

Зарубіжний досвід процесів реформування економік регіонів та країни в цілому свідчить, що реформи в основному відповідали принципам Вашингтонського консенсусу, але відрізнялися стратегіями проведення. В рамках послідовної, паралельної та паралельно-послідовної стратегій в кожній країні визначалися не тільки напрями, а й порядок структуризації реформ у часі.

Аналіз досвіду економічних реформ в Польщі показав, що реалізація реформ на регіональному рівні мала певні особливості з точки зору створення умов для підвищення ефективності функціонування регіональних соціально-економічних систем на засадах сталого розвитку, нарощування їх інвестиційної привабливості та інноваційного потенціалу.

Так результати кластеризації регіонів Польщі за показниками соціально-економічного-розвитку, показали, що у 2000 р. до кластеру, що характеризувався високими рівнями ВРП, ВДВ, капітальних інвестицій, доходів бюджету та ін. потрапило 2 регіони – Мазовецьке та Сілезьке воєводства; а у 2013 р. – лише Мазовецьке воєводство.

У 2013 р. порівняно з 2000 р. скоротилася кількість регіонів, що увійшли до кластеру з середніми рівнями показників соціально-економічного розвитку. Якщо в 2000 р. до цього кластеру входило дев'ять регіонів (Нижньосілезьке, Куявсько-Поморське, Люблінське, Лодзьке, Малопольське воєводства та ін.), то у 2013 р. їх кількість зменшилася до чотирьох (Нижньосілезьке, Малопольське, Сілезьке, Великопольське воєводства).

Натомість у 2013 р. більш ніж у двічі зросла кількість регіонів, що віднесені до кластеру з низькими рівнями ВРП, ВДВ, капітальних інвестицій, доходів бюджету та чисельності зайнятих, високим рівнем безробіття.

Реформи в Польщі не створили умов для довгострокового усталеного розвитку регіонів, про що свідчить збереження значної диференціації регіонів за основними соціально-економічними показниками. Це підтверджує аналіз відношення максимального значення показника до мінімального:

- за чисельністю зайнятих в економіці – 24,8 разів;
- за валовим регіональним продуктом – 10,3 разів;
- за чисельністю населення – 5,3 разів;
- рівнем безробіття – 2,3 разів;
- площею території – 3,8 разів.

Аналіз показав, що реформи не забезпечили умови для інноваційного розвитку регіонів Польщі. Проблемамаи інноваційного розвитку для регіонів Польщі залишаються:

- недостатні обсяги витрат на НДДКР, особливо на приватних підприємствах;

- низька інноваційна активність малих та середніх підприємств;
- недостатня налагодженість спільної інноваційної діяльності суб'єктів господарювання;

Не зважаючи на те, що процеси реформування економіки Польщі та інших країн Центральної та Східної Європи були в цілому успішними, адаптація їх досвіду для України неможлива без чіткого наукового обґрунтування взаємоузгоджених напрямів реформування на основі відповідного теоретичного забезпечення.

У третьому розділі «**Теоретичне забезпечення реформування економіки регіонів України**» уточнено зміст поняття «економічна реформа» та запропоновано класифікацію реформ; обґрунтовано напрями формування світоглядної платформи реформування економіки регіонів України на основі вітчизняних та зарубіжних наукових шкіл; з позиції синергетичної парадигми розроблено концепцію реформування економіки регіонів України; запропоновано структурно-логічну схему дослідження реформування економіки регіонів України.

Теоретичне підґрунтя роботи складають надбання наукової школи компаративістики, що використані для дослідження результатів реформування моделей економіки в різних країнах світу та визначення компонент моделі економіки країни та її регіонів. Теорія транзитології адаптована для визначення закономірностей перебігу економічних реформ в Україні, інших країнах світу, та їх регіонах, а також для обґрунтування напрямів реформування компонент моделі економіки регіонів України. Теорія перехідної економіки – для ретроспективного аналізу соціально-економічного розвитку економіки регіонів України й інших країн світу у перехідному періоді.

Надбання наукової школи еволюційного суспільного розвитку покладені в основу уточнення чинників й формування переліку факторів, що негативно впливають на результативність економічних реформ в регіонах України; системної теорії стратегічного планування – для визначення напрямів стратегічного управління системним процесом реформування економіки регіонів країни.

Теорії державного регулювання розвитку регіонів використані при обґрунтуванні складових механізму реформування економіки регіонів України та рекомендацій щодо формування дорожніх карт й програм економічних реформ. Теорії та здобутки наукових шкіл розміщення продуктивних сил та розвитку виробництв у регіонах – для визначення пріоритетних напрямів підтримки виробництв у регіоні в рамках окремих проектів економічних реформ.

Здобутки загальної теорії реформ сприяли розширенню тлумачення сутності й змісту поняття «економічна реформа» та розробці підходів до визначення напрямів реформування економіки регіонів країни.

На основі цього теоретичного підґрунтя, з метою поглиблення розкриття сутності поняття «економічна реформа», запропоноване таке його визначення: економічна реформа – це система суспільних дій, що спрямовані на комплексне законодавчо затверджене та урегульоване змінювання інституціонального забезпечення функціонування та розвитку внутрішнього середовища ведення економічної діяльності в країні та її регіонах.

Доведено, що вирішення проблематики наукового обґрунтування теоретичного базису та методичного забезпечення реформування економіки регіонів України можливе лише за умов:

- розуміння сутності сучасних теоретичних напрацювань в економіці, філософії, соціології, а також структури й типології загальної системи сучасних методів та моделей, що є найбільш адекватними до цієї сфери наукових пошуків;

- узагальнення досягнень та виявлення взаємозв'язків між здобутками різних наукових шкіл, представники яких проводили дослідження процесів реформування економіки регіонів в Україні та інших країнах світу;

- надання переваги тим теоріям, методам і моделям, які дають конструктивні результати, що не тільки пояснюють сутність та взаємозв'язок між змінами соціально-економічної ситуації в країні та її регіонах під впливом проведених реформ, а й мають суттєве значення для прогнозування, розробки стратегії та проектування подальших реформ.

У теперішній час не існує єдиної теорії та загальновизнаної систематизації наукових методів дослідження процесів реформування економіки в країнах світу. Встановлено, що сучасний теоретичний базис та методичний інструментарій (усі діючі та потенційно можливі для застосування моделі та методи) не структуровані та не мають повного систематизованого опису. За таких умов для обґрунтування теоретичного базису та методичного забезпечення реформування економіки регіонів України запропоновано сформувані світоглядну платформу, структура якої наведена на рис. 4.

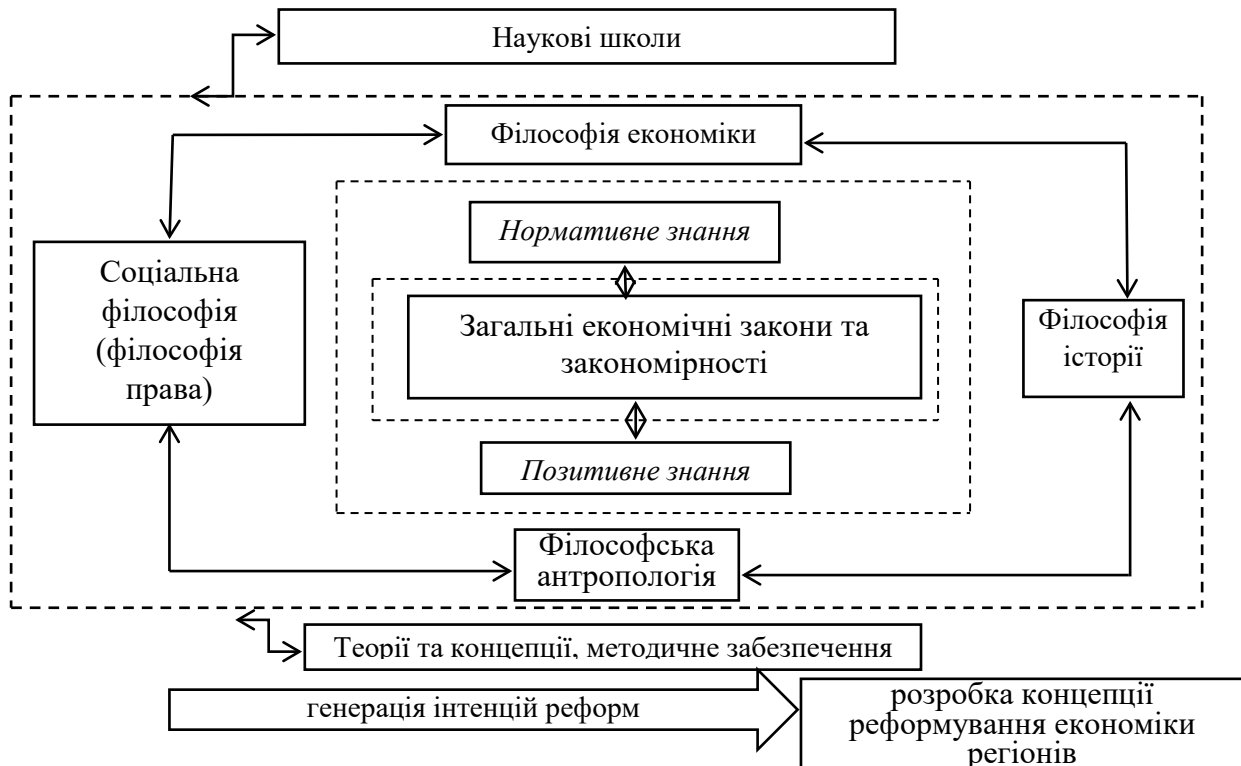

Рис. 4. Структура світоглядної платформи реформування економіки регіонів країни

На основі запропонованої світоглядної платформи обґрунтовано піраміду

процесів реформування економіки регіонів, яка дозволяє структурувати основні їх рівні (рис. 5).

Розроблена концепція реформування економіки регіонів України базується на синергетичній парадигмі, яка дозволяє урахувати відкритість, нерівномірність, нестійкість, випадковість, багатоваріантність та нелінійність процесів трансформації моделі економіки регіону або її окремих компонент. Проведені дослідження дозволили сформулювати наступні наукові гіпотези концепції реформування економіки України та її регіонів.

1. Цілеспрямованість процесів реформування економіки регіонів країни ґрунтується на міждисциплінарній світоглядній платформі.

2. Процеси реформування економіки на національному та регіональному рівнях мають стратегічну узгодженість з процесами глобалізації та регіоналізації.

3. Рівень та якість життя населення в регіонах країни можуть бути підвищені в результаті реформування їх економіки.

4. Вплив реформ на розвиток економіки регіонів країни залежить від якості складових механізму реформування.

5. Тренди структурної динаміки розвитку економіки регіонів України, що формуються в результаті реформ, мають бути узгоджені із загальносвітовими тенденціями посилення впливу інноваційних чинників економічного зростання.

6. Структуризація процесів реформування здійснюється на основі діагностики моделі економіки регіонів країни та визначення її проблемних компонент.

7. Взаємозв'язки між компонентами моделі економіки регіонів країни мають когнітивний характер.

8. Вибір інструментів організаційно-економічного механізму реформування економіки регіонів країни залежить від стадії життєвого циклу реформи.

9. Сценарії реформування економіки регіонів країни мають комбінаторно-ускладнений характер.

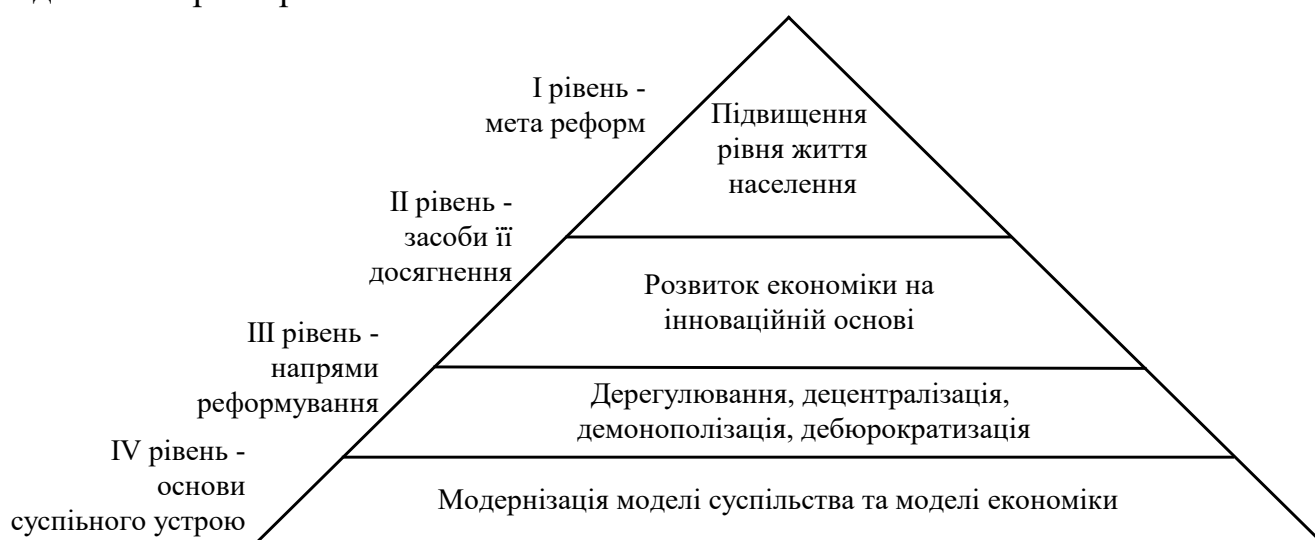

Рис. 5. Концептуальна піраміда процесів реформування моделі економіки регіонів країни

Наведені гіпотези концепції реформування економіки регіонів України було доведено на основі наукових досліджень, порядок проведення яких представлений у

вигляді структурно-логічної схеми (рис. 6).

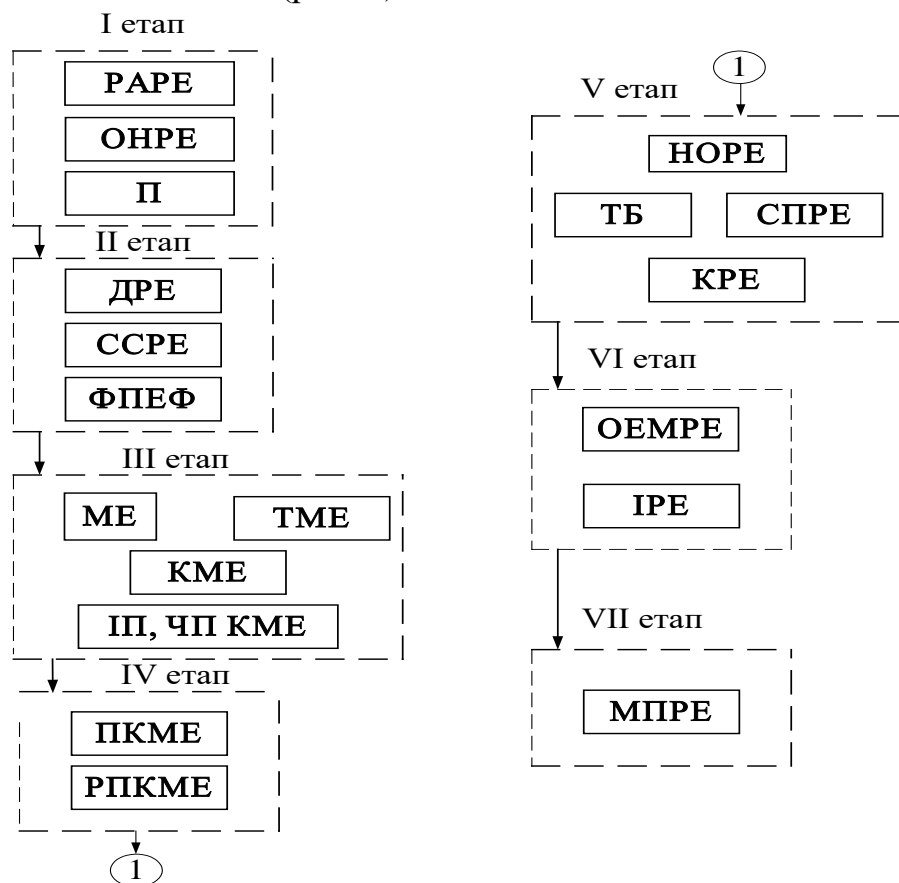

Рис. 6. Структурно-логічна схема дослідження реформування економіки регіонів України

На першому етапі проаналізовано результати реформування економіки України та її регіонів (РАРЕ), оцінено наслідки проведених реформ (ОНРЕ) та визначено проблеми з урахуванням індивідуалізації впливу ринкових реформ на розвиток економіки окремих регіонів України (П).

На другому етапі узагальнено досвід реформування економіки в країнах світу (ДРЕ), систематизовано стратегічні підходи щодо реформування економіки країн та їх регіонів (ССРЕ), визначено фактори підвищення ефективності реформ (ФПЕФ).

На третьому етапі проведено ідентифікацію моделі економіки країни та її регіонів (МЕ), узагальнено сучасні підходи до типологізації моделей економіки країн та регіонів як абстрактних схем дослідження (ТМЕ), визначено перелік компонент моделі економіки регіонів (КМЕ), визначено часткові та інтегральні показники оцінки компонент кожної моделі (ІІ, ЧІІ КМЕ).

На четвертому етапі діагностовано проблемні компоненти моделі економіки регіонів країни (ПКМЕ), а також обґрунтовано доцільність подальшого реформування економіки регіонів України з урахуванням загальносвітових трендів структурної динаміки сталого розвитку і проблем відповідної компоненти моделі економіки (РПКМЕ).

На п'ятому етапі розроблено наукове обґрунтування напрямів реформування економіки регіонів України (НОРЕ) на основі:

- узагальнення наукових здобутків теоретичних досліджень проблематики

реформування економіки країни та її регіонів (ТБ);

- формування світоглядної платформи проведення реформ (СПРЕ);
- розробки концепції реформування економіки країни та її регіонів (КРЕ).

На шостому етапі розроблено організаційно-економічний механізм реформування економіки регіонів України (ОЕМРЕ) й здійснено відбір інструментарію реалізації реформ в сучасних умовах розвитку країни (ІРЕ).

На сьомому етапі проведено моделювання й прогнозування впливу реформ на розвиток економіки регіонів країни.

У четвертому розділі «**Теоретичні аспекти ідентифікації моделі економіки країн та їх регіонів**» узагальнено існуючі теоретико-методичні підходи до дослідження моделей економіки країн та регіонів; уточнено сутність поняття «модель економіки регіону»; обґрунтовано підхід до декомпозиції моделі економіки регіону на основі виділення базових компонент та часткових показників, що їх характеризують, запропоновано інтегральні показники оцінки компонент моделі економіки регіону; ідентифіковано моделі економіки регіонів України та визначено їх проблемні компоненти.

Одним з напрямів поглибленого дослідження системного процесу реформування є визначення його об'єкту, від якого залежать масштаби, глибина й спрямованість реформ. Результати досліджень показали, що у трансформаційному періоді економічні реформи, проведені в Україні та інших країнах світу, були спрямовані на зміну моделі економіки. Отже, об'єктом системних економічних реформ виступає існуюча модель економіки регіонів країни.

Розроблено структурно-логічну схему дослідження моделі економіки регіонів країни (рис. 7).

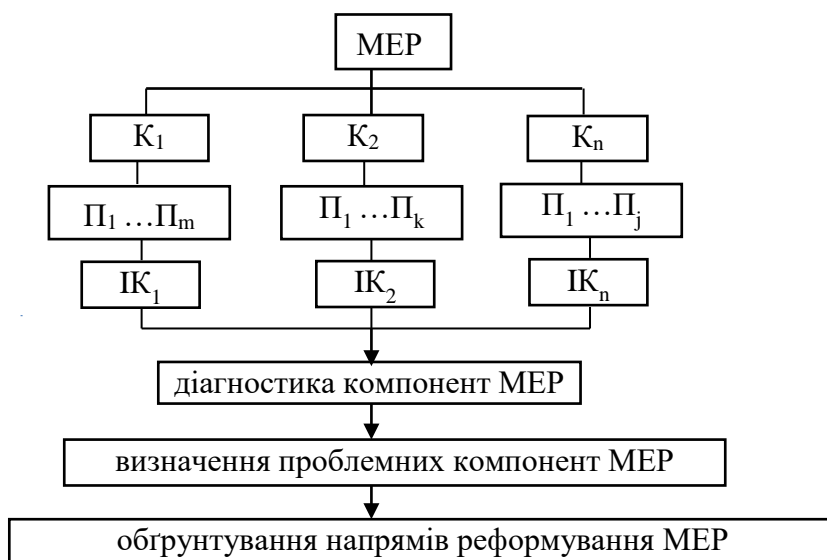

Рис. 7. Структурно-логічна схема декомпозиції та діагностики моделі економіки регіонів: МЕР – модель економіки регіону; $K_1...K_n$ – компоненти моделі економіки регіону; $P_1...P_m$, P_k , P_j – часткові показники що характеризують компоненти моделі економіки регіону; $IK_1...IK_n$ – інтегральні показники оцінки компонент моделі економіки регіону

За результатами аналізу й узагальнення сукупності наукових уявлень про різноманіття сучасних моделей економіки країн світу та їх регіонів визначено ознаки,

що дозволяють уточнити поняття «модель економіки регіону»:

ознака 1 - абстрактність, теоретична конструктивність, інструментальність;

ознака 2 - спосіб організації функціонування економіки регіону ;

ознака 3 – механізм реформування та стимулювання соціально-економічного розвитку регіону;

ознака 4 – структура та структурна динаміка розвитку економіки регіону.

Виділення цих ознак дозволило уточнити поняття «модель економіки регіону» таким чином: модель економіки регіону - теоретична конструкція, утворена як абстрактний інструмент дослідження способу функціонування та соціально-економічного розвитку регіону.

На підставі результатів контент-аналізу й, враховуючи власні розробки з визначення змісту та взаємозв'язків між ознаками поняття «модель економіки регіону», обґрунтовано наступні основні компоненти моделі економіки регіону: власність, корпоратизація та концентрація, участь держави в регулюванні економіки та фінансова самодостатність регіону, спрямованість зовнішньоекономічної діяльності, інноваційна та інвестиційна спрямованість економіки, структура економіки, соціальний капітал, а також сформована система часткових та інтегральних показників, що їх характеризують (табл. 2)

Таблиця 2

Складові моделі економіки регіону на прикладі Харківської області у 2013 р.

Компонента	Показники	Значення	Інтегральний показник (ранг в системі регіонів)
1	2	3	4
Власність (В)	1. Питома вага державних підприємств в загальній кількості підприємств регіону, %.	0,70	0,583 (10)
	2. Питома вага приватних підприємств в загальній кількості підприємств регіону, %.	28,89	
	3. Питома вага колективних підприємств в загальній кількості підприємств регіону, %.	64,55	
Корпоратизація та концентрація (КК)	1. Питома вага корпорацій, консорціумів, концернів в загальній кількості об'єднань підприємств регіону, %.	35,91	0,581 (3)
	2. Кількість компаній регіону, що мають національну значущість, од.	2	
Участь держави у регулюванні економіки та фінансова самодостатність регіону (УД)	1. Питома вага капітальних інвестицій з державного бюджету в загальному обсязі капітальних інвестицій регіону, %.	3,6	0,475 (16)
	2. Рівень виконання доходів загального фонду місцевих бюджетів, % до затверджених органами місцевого самоврядування річних показників	94,0	
	3. Фактичні надходження доходів загального фонду місцевих бюджетів на одну особу, грн.	6439,8	

1	2	3	4
Спрямованість зовнішньоекономічної діяльності (ЗС)	1. Відношення експорту до ВРП, %	18,6	0,329 (20)
	2. Відношення імпорту до ВРП, %	21,4	
Інноваційна та інвестиційна спрямованість економіки (ІС)	1. Питома вага прямих іноземних інвестицій (ПІІ) регіону в ПІІ України, %.	3,93	0,636 (3)
	2. Питома вага обсягу реалізованої інноваційної продукції регіону в загальному обсязі реалізованої інноваційної продукції по Україні, %.	8,59	
	3. Питома вага обсягу інноваційних витрат регіону в загальному обсязі інноваційних витрат по Україні, %.	6,72	
	4. Капітальні інвестиції на одну особу, грн./ос.	3395,1	
Структура економіки (СЕ)	1. Відношення продукції АПК до ВРП, %	17,17	0,231 (17)
	2. Відношення продукції промисловості до ВРП, %	91,56	
	3. Відношення реалізованих послуг до ВРП, %	17,65	
Соціальний капітал (СК)	1. Частка економічно активного населення регіону в загальній кількості економічно активного населення країни, %.	6,2	0,562 (4)
	2. Рівень безробіття, %.	6,4	
	3. Середньомісячна заробітна плата, грн.	2975	
	4. Попит на робочу силу, ос.	3746	

На основі визначення рангів встановлено, що проблемними компонентами моделі економіки Харківської області, які потребують подальшого реформування, є ЗС, СЕ, УД, В.

Аналогічні характеристики отримані для всіх регіонів України й проведено їх групування (табл. 3).

Таблиця 3

Групування регіонів України за інтегральними показниками оцінки компонент моделі їх економіки *

Кластер 1	Кластер 2	Кластер 3
1	2	3
2007 р.		
Дніпропетровська Донецька Запорізька Київська Луганська Одеська Харківська	АР Крим Вінницька Житомирська Івано-Франківська Львівська Миколаївська Полтавська Рівненська Хмельницька	Волинська Закарпатська Кіровоградська Сумська Тернопільська Херсонська Черкаська Чернігівська Чернівецька
2013 р.		
Дніпропетровська Донецька Київська Харківська	АР Крим Запорізька Івано-Франківська Луганська Львівська	Вінницька Волинська Житомирська Закарпатська Кіровоградська

1	2	3
	Миколаївська Одеська Полтавська Сумська	Рівненська Тернопільська Херсонська Хмельницька Черкаська Чернівецька Чернігівська

* кластер 1 характеризується високими, кластер 2 – середніми, кластер 3 – низькими рівнями інтегральних показників компонент моделі економіки регіону.

У 2013 р. зросла кількість регіонів, які потрапили до кластеру з низькими інтегральними оцінками компонент моделі економіки, що свідчить про необхідність подальшого реформування їх економіки.

Як видно з рис. 8, низькі інтегральні оцінки компонент моделі економіки регіонів утворювалися з різною частотою, як у 2007 р., так і у 2013 р. Проте формування проблемних компонент у кожному регіоні та їх комбінаторне сполучення мали певні особливості. У 2013 р. суттєво зросла частота утворення низьких станів за такими компонентами, як СЕ та СК.

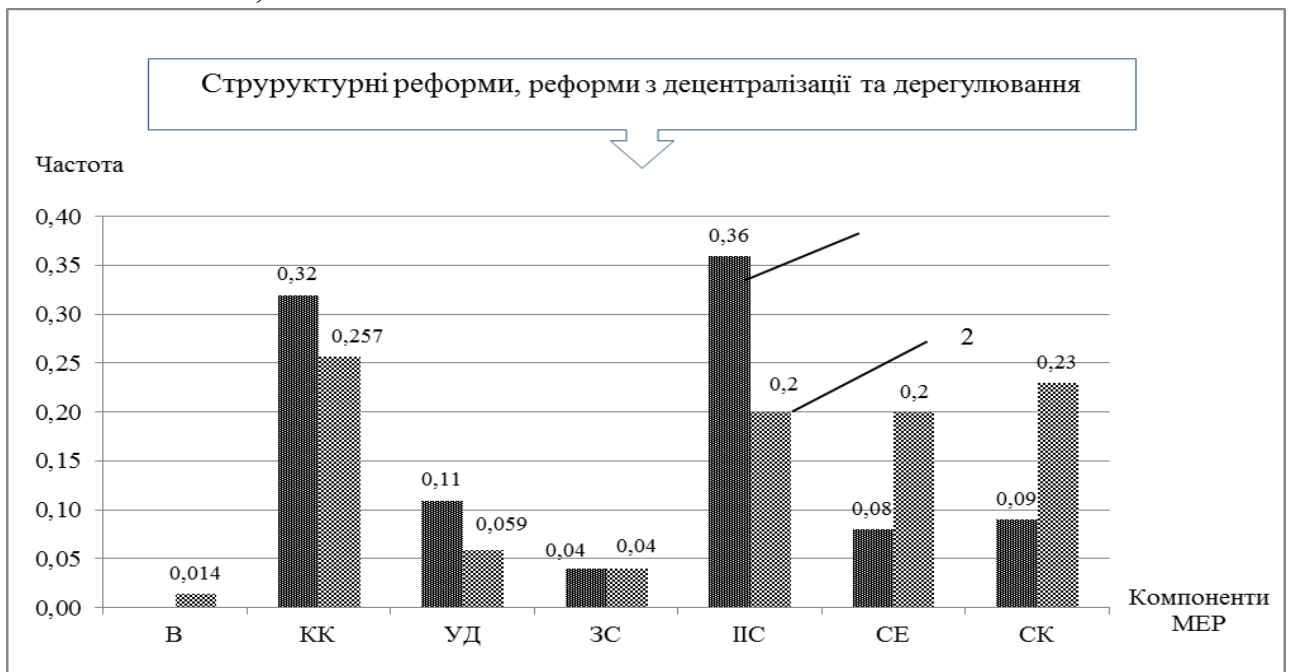

Рис. 8. Частота виникнення проблем у функціонуванні економіки регіонів (утворення низького стану компонент МЕР регіонів): 1 – 2007 р.; 2 – 2013 р.

Протягом 2007-2013 рр. найбільш поширеною серед регіонів України була ситуація низьких інтегральних показників за такими компонентами, як КК, УД, ПС, СЕ, СК. Визначені особливості утворення проблемних компонент моделі економіки регіонів України необхідно враховувати при формуванні взаємозв'язків між основними напрямками реформ, що плануються.

У п'ятому розділі «**Організаційно-економічний механізм реформування економіки регіонів України**» представлено теоретико-методичні аспекти формування складових механізму реформування економіки регіонів країни; здійснено структурування процесів реформування економіки регіонів країни; обґрунтовано

доцільність імплементації регіонального маркетингу в систему стратегічного управління реформуванням економіки регіонів країни.

Запропоновано складові механізму реформування економіки регіонів України й доведено необхідність їх впровадження в рамках реалізації державної політики щодо стимулювання розвитку регіонів шляхом реформування їх економіки (рис. 9).

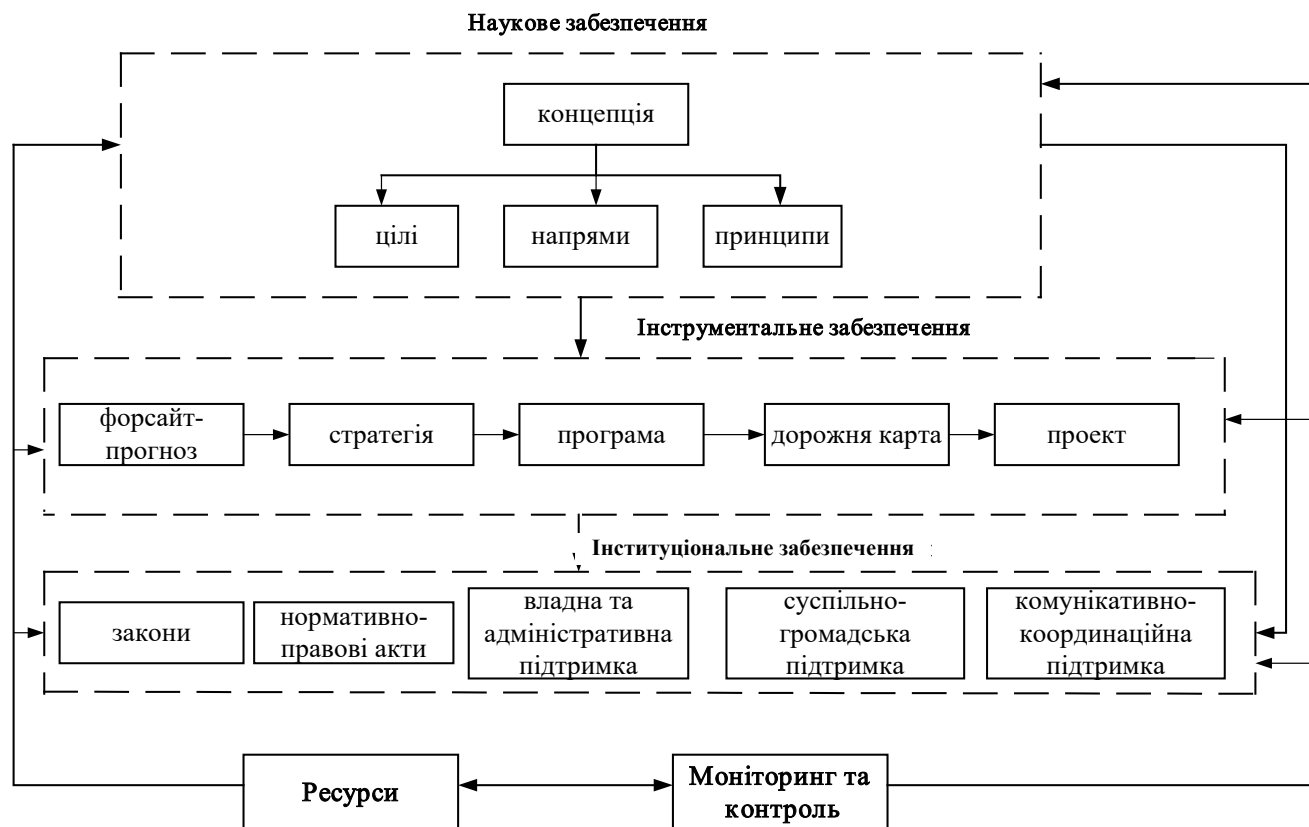

Рис. 9. Складові механізму реформування економіки регіонів країни

Визначення складових організаційно-економічного механізму реформування економіки регіонів країни проведене з урахуванням принципів наукового конструювання, а також положень загальної теорії систем. Доведено, що даний механізм має базуватися на таких принципах.

1. Наукової обґрунтованості – комплексні, системні рішення про започаткування процесу реформування економіки приймаються з урахуванням потреб суспільства та існуючих ресурсних обмежень на основі аналізу сценаріїв розвитку системи, що реформується, та організаційно-економічних відносин, що їй притаманні.

2. Цілеспрямованості та адаптивності. Реформування економіки країни та її регіонів має забезпечувати:

- генерацію чинників зростання рівня пристосування системи, що реформується, до змін внутрішнього й зовнішнього середовищ;
- адаптацію оточуючого економічного середовища до цілей свого розвитку шляхом проявлення власних ініціатив, або через зворотні зв'язки з ними.

3. Стратегічної ефективності – реформи мають сприяти підвищенню ефективності використання природно-ресурсного потенціалу регіонів країни не тільки у поточному періоді, а й у більш віддаленій перспективі.

4. Поєднання регулятивної й конституючої функцій реформ – реформування

економіки регіонів країни здійснюється за допомогою вже існуючих інститутів (регулятивна функція) та через розробку нових концепцій реформування шляхом узагальнення досвіду різних країн світу й дослідження можливих сценаріїв реформування економіки регіонів країни.

5. Перманентності – процеси реформування економіки країни та її регіонів як суспільні дії, що спрямовані на удосконалення інституціонального забезпечення безперервного розвитку економічної діяльності, мають здійснюватися за принципом: від цілі до цілі, які визначає суспільство.

6. Інтерактивності – утворення прямих й зворотних зв'язків комунікативно-інформаційного характеру між суб'єктами та учасниками процесів реформування економіки регіонів країни з метою посилення рівня координації реформаторських заходів.

7. Компліментарності – загальний позитивний результат реформування економіки регіонів країни зменшується, якщо певна реформа буде проведена без інших реформ.

8. Транспарентності – стратегії, програми, проекти, дорожні карти реформ мають бути своєчасно оприлюднені у засобах масової інформації.

Визначено, що більшість економічних реформ стосується впровадження й розвитку економічної діяльності у єдиному економічному просторі держави, тому вони реалізуються на рівні країни в цілому. Разом з тим, ці реформи стимулюють трансформацію компонент моделі економіки у кожному регіоні країни (рис. 10).

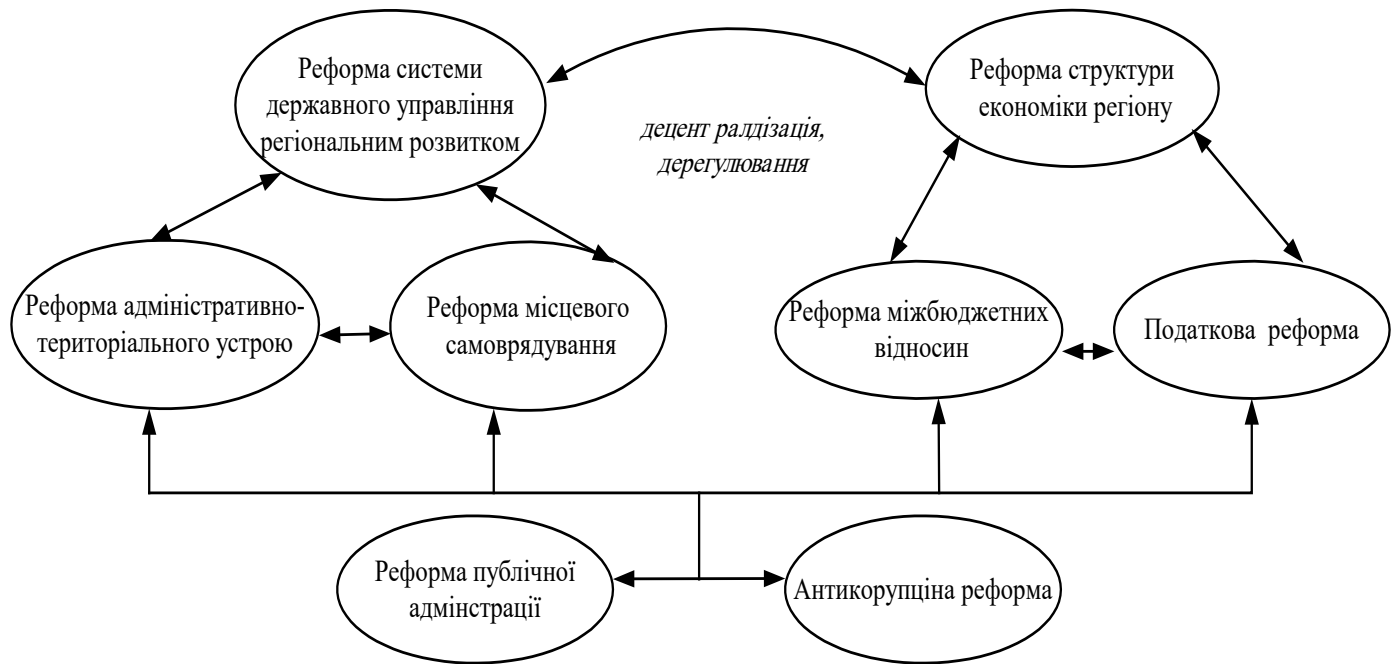

Рис. 10. Взаємозв'язок між основними реформами у регіонах країни

Структуризація інституціонального забезпечення процесів реформування економіки регіонів України дозволяє визначити такі його складові:

- 1 - наукове (концепції, наукові доповіді; аналітичні матеріали, експертні оцінки);
- 2 - законодавче (Конституція України, закони, постанови, розпорядження, укази);

- 3 - нормативне (угоди, методики, методичні рекомендації);
- 4 - адміністративне (комітети, робочі групи, рада та офіс реформ);
- 5 - економічне (мита, податки, вільні економічні зони, технополіси, технопарки, промислові кластери);
- 6 - громадське (територіальні громади, регіональні представництва);
- 7 - комунікаційне (семінари, симпозіуми, конференції, громадські обговорення);
- 8 - владне (органи законодавчої, виконавчої влади та місцевого самоврядування);
- 9 - організаційне (стратегії, програми, дорожні карти, проекти);
- 10 - моніторингове (система індикаторів, правила моніторингу);
- 11 - маркетингове (позиціонування, брендинг регіону, агенції розвитку та ін.)

Доведено, що складові інституціонального забезпечення реформування економіки регіонів країни відрізняються масштабом та глибиною впливу на ефективність реформ. Отже, доцільно використовувати різні їх комбінації на різних етапах життєвого циклу реформи (рис. 11).

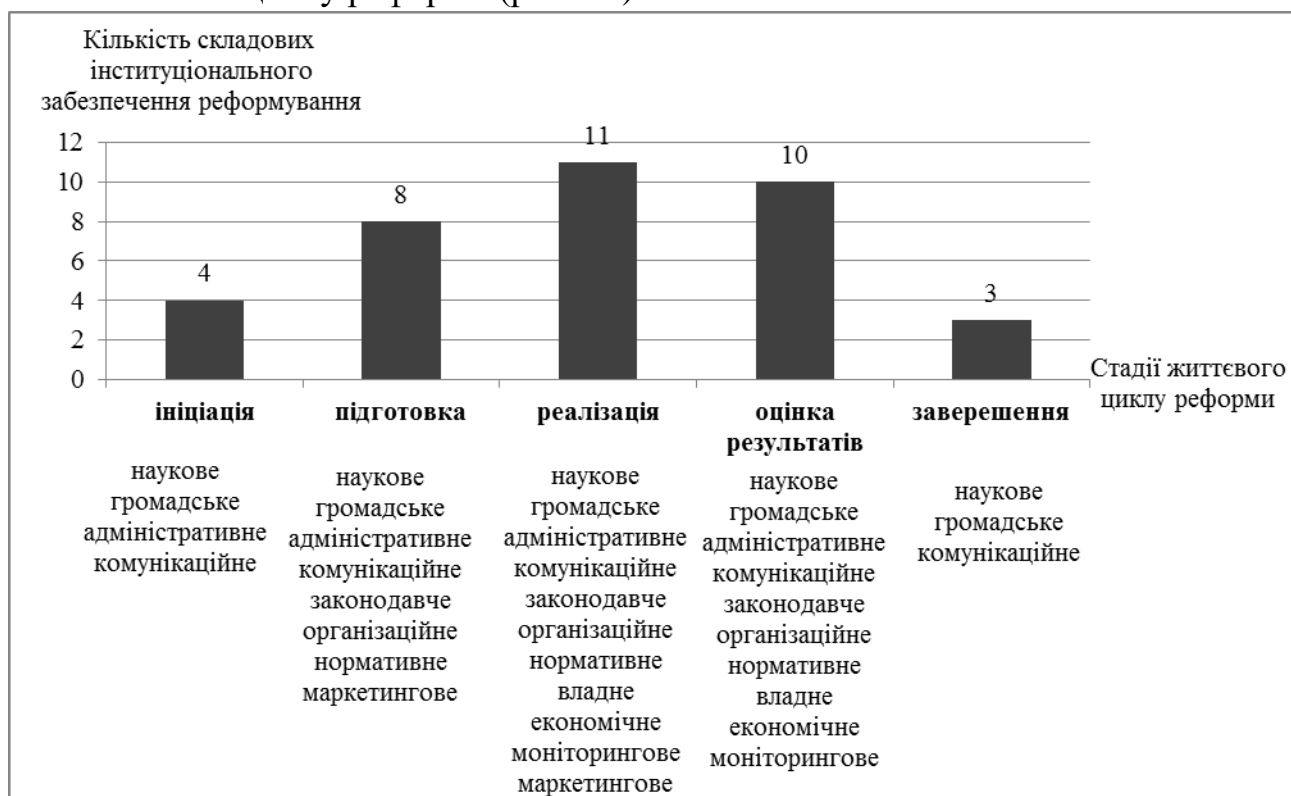

Рис. 11. Активізація складових інституціонального забезпечення реформування на різних стадіях життєвого циклу реформи

Рівень відображення маркетингового забезпечення реформування економіки регіонів в стратегіях соціально-економічного розвитку регіонів України до 2020 р. показав, що лише у стратегіях 10 регіонів представлено пропозиції щодо імплементації регіонального маркетингу, зокрема у Вінницькій, Закарпатській, Івано-Франківській, Київській, Кіровоградській, Одеській, Полтавській, Рівненській, Сумській, Чернівецькій областях.

До інструментів регіонального маркетингу, що можуть бути використані як в стратегіях соціально-економічного розвитку регіонів, так і в стратегіях реформування економіки регіонів належать:

- брендинг регіону (представлений у стратегіях соціально-економічного розвитку Вінницької, Київської, Сумської, Чернівецької областей);
- розробка місії та пропозицій з просування регіону в інвестиційному середовищі (представлені у стратегіях 9 регіонів – Вінницької, Закарпатської, Івано-Франківської, Полтавської, Сумської та ін. областей);
- впровадження агенцій (або інших інститутів) регіонального розвитку (запропоновано у стратегіях Кіровоградської, Полтавської, Сумської, Чернівецької областей);
- краудфандингові платформи (пропозиції щодо їх формування представлені тільки в стратегії соціально-економічного розвитку Сумської області).

Отже, пріоритетними напрямками впровадження інструментів регіонального маркетингу в процесі реформування економіки регіонів України є брендинг регіону, агенції з регіонального розвитку та краудфандингові платформи.

В шостому розділі «**Прогнозування процесів реформування економіки в регіонах України**» побудовано багатофакторні мультиплікативні моделі оцінки впливу реформ на зміни ВРП та співвідношення між ВДВ та інвестиціями у регіонах України; проаналізовано особливості структурної динаміки розвитку економіки регіонів України; запропоновано методичний підхід до моделювання та прогнозування результатів реформування економіки регіонів України.

Реформування економіки регіонів України має забезпечувати її структурну перебудову у відповідності із загальносвітовими тенденціями неоіндустріалізації. Для цього, на основі форсайт-прогнозів розвитку світової економіки, розробляється прогноз структурної динаміки економіки розвинених країн світу, які переходять до шостого технологічного укладу. В подальшому необхідно здійснити прогнозування структурної динаміки розвитку як економіки України в цілому, так і окремих її регіонів, де планується реалізувати реформи. Отримані дані мають бути покладені в основу стратегічних програм структурної перебудови економіки регіонів України, що формуються в рамках загальної стратегії соціально-економічного розвитку регіонів. Наступним кроком є формування стратегічної програми економічних реформ, під час реалізації якої відбувається імплементація запланованих заходів зі структурної перебудови економіки на регіональному рівні. При цьому пропонується здійснювати постійний моніторинг процесів реформування економіки регіонів та, за умови відсутності позитивних результатів або невідповідності фактичних результатів запланованим, робити своєчасне внесення змін до програми реформ.

В основу визначення напрямів впливу реформ на структурну динаміку розвитку економіки регіонів України покладено запропоновану їх класифікацію (рис. 12).

Кінцевий результат реалізації реформ на регіональному рівні відображається змінами ВРП та співвідношення між ВДВ та інвестиціями. Для дослідження впливу реформ на результуючий показник й фактори його зростання розроблено методичний підхід, логіка якого наведена на рис. 13.

Для оцінки впливу факторів на зміни ВРП у регіонах України розроблена мультиплікативна модель (1).

Рис. 12. Класифікація напрямів впливу реформ на структурні зрушення в економіці регіонів країни

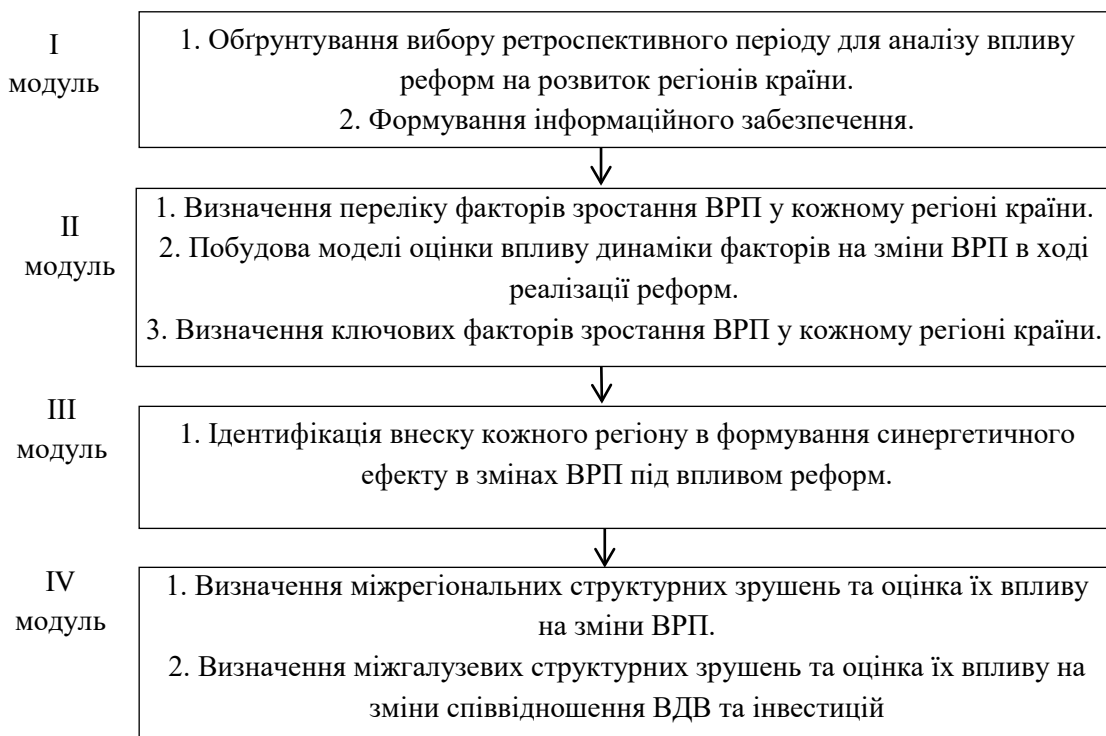

Рис. 13. Методичний підхід до визначення впливу реформ на структурну динаміку розвитку економіки регіонів України

$$ВРП_i = \frac{ВРП_i}{Інв_i} * \frac{Інв_i}{Ч_{з_i}} * Ч_{з_i}, \quad (1)$$

де $ВРП_i$ – валовий регіональний продукт і-го регіону, млн. грн.;

$Інв_i$ – капітальні інвестиції (до 2010 р. – інвестиції в основний капітал), млн. грн.;

$Ч_{з_i}$ – чисельність зайнятих в економіці і-го регіону, тис. ос.

Перший фактор моделі - $\frac{ВРП_i}{Інв_i}$ визначає співвідношення між ВРП і капітальними інвестиціями в економіку регіону та характеризує вагомість кожної грошової одиниці, інвестованої в розвиток економіки регіону з точки зору нарощування його ВРП. Позитивні зміни цього фактору відбуваються під впливом реформування компонент моделі економіки країни та її регіонів. Очевидно, що інвестування коштів в розвиток високотехнологічних виробництв з високим рівнем доданої вартості має наслідком зростання цього фактору, що позитивно впливає на ВРП.

Другий фактор моделі - $\frac{Інв_i}{Ч_{з_i}}$ оцінює обсяг інвестицій, що припадає на кожну зайняту в економіці регіону особу, тобто характеризує інвестиційну активність регіону. Позитивні впливи цього фактору на ВРП також мають відбуватися внаслідок реалізації усіх складових системного процесу реформування економіки України та її регіонів.

Третій фактор моделі - $Ч_{з_i}$ представляє чисельність осіб, зайнятих в економіці регіону і опосередковано характеризує, з одного боку, його людський капітал (наявність робочої сили), а з другого – кількість робочих місць у регіоні, від якої залежить рівень безробіття. Очевидно, що створення нових й збереження існуючих робочих місць, нарощування людського капіталу регіонів, поліпшення його якості є одним з ключових напрямів досягнення цілі реформування економіки регіонів країни, а саме: підвищення рівня життя людей.

На основі факторного індексного аналізу визначено кількісні оцінки впливу факторів на зміни ВРП у 2007-2009 та 2010-2013 рр. (табл. 4).

Таблиця 4

**Кількісні оцінки впливу факторів на зміни ВРП регіонів країни у 2010-2013 рр.,
млн. грн.**

Регіон	Фактичні значення, $\Delta ВРП$	Зміни ВРП під впливом факторів		
		$\Delta_1 ВРП$ (фактор 1)	$\Delta_2 ВРП$ (фактор 2)	$\Delta_3 ВРП$ (фактор 3)
1	2	3	4	5
АР Крим	13967,00	-25944,08	39678,06	233,02
Вінницька	12602,00	-4465,92	16717,98	349,94
Волинська	6193,00	-6545,68	12336,02	402,65
Дніпропетровська	36769,00	-1464,45	39054,44	-820,99
Донецька	35940,00	-75187,19	112141,55	-1014,36

1	2	3	4	5
Житомирська	6933,00	-2331,32	9531,93	-267,61
Закарпатська	6101,00	3041,20	2789,38	270,42
Запорізька	11616,00	17652,92	-5840,24	-196,68
Івано-Франківська	12750,00	10798,32	702,49	1249,20
Київська	23978,00	-13179,34	37127,68	29,66
Кіровоградська	9564,00	1396,48	8065,26	102,27
Луганська	9567,00	-36595,09	46328,03	-165,95
Львівська	21674,00	17017,89	4352,26	303,86
Миколаївська	7975,00	4781,81	3291,79	-98,60
Одеська	15882,00	3980,52	10869,82	1031,65
Полтавська	14173,00	-8694,37	22626,95	240,41
Рівненська	6122,00	-1257,35	6594,01	785,34
Сумська	8432,00	3966,05	3768,78	697,17
Тернопільська	5359,00	370,98	4645,75	342,27
Харківська	20022,00	10061,64	9161,78	798,58
Херсонська	5118,00	3181,53	2211,80	-275,33
Хмельницька	8330,00	4094,50	4450,55	-215,06
Черкаська	10733,00	6137,44	4706,36	-110,80
Чернівецька	3865,00	738,78	2888,23	237,99
Чернігівська	7229,00	-1324,47	8790,82	-237,35
Київ	115913,00	55174,73	57153,48	3584,79
Севастополь	3281,00	-928,59	4312,65	-103,06
Підсумок	440088,00	-35523,05	468457,62	7153,43
По системі регіонів	440088,00	-10361,62	443093,96	7355,66

Наведені дані свідчать, що стабілізаційні реформи, проведені у 2010-2013 рр., не забезпечили стійкого зростання розглянутих факторів у всіх регіонах України.

Зміни ВРП, отримані за рахунок дії розглянутих факторів, відрізнявся в різних регіонах. Так, наприклад, в Харківській області під впливом дії першого та другого факторів отримано 96,01% загальних змін ВРП.

На основі результатів проведеного аналізу доведено, що вплив реформ на динаміку факторів й зміни ВРП у 2007-2013 рр. характеризується значною територіальною диференціацією, рівень якої залежить від міжрегіональних та міжгалузевих структурних зрушень, що були утворені в ході проведених реформ.

Отримані оцінки впливу реформ на зміни ВРП з урахуванням міжрегіональних структурних зрушень свідчать про вагомий внесок м. Києва, Київської, Донецької, Луганської, Дніпропетровської областей у формування приросту ВРП по системі регіонів України в цілому.

У Харківській, Херсонській, Запорізькій, Миколаївській, Закарпатській областях вплив реформ на розвиток їх економіки з урахуванням міжрегіональних структурних зрушень не мав суттєвих наслідків в контексті забезпечення зростання ВРП по системі регіонів країни в цілому.

Для прогнозування впливу процесів реформування на функціонування моделі економіки регіонів України запропоновано методичний підхід, який передбачає розробку когнітивної моделі, побудову діаграми потоків та причинно-наслідкових зв'язків, налагодження моделі та обґрунтування сценаріїв розвитку економіки регіонів

під впливом реформ.

Для побудови когнітивної моделі було проведено кореляційний аналіз взаємозв'язків між основними показниками соціально-економічного розвитку регіонів України, які відображають компоненти моделі економіки (рис. 14).

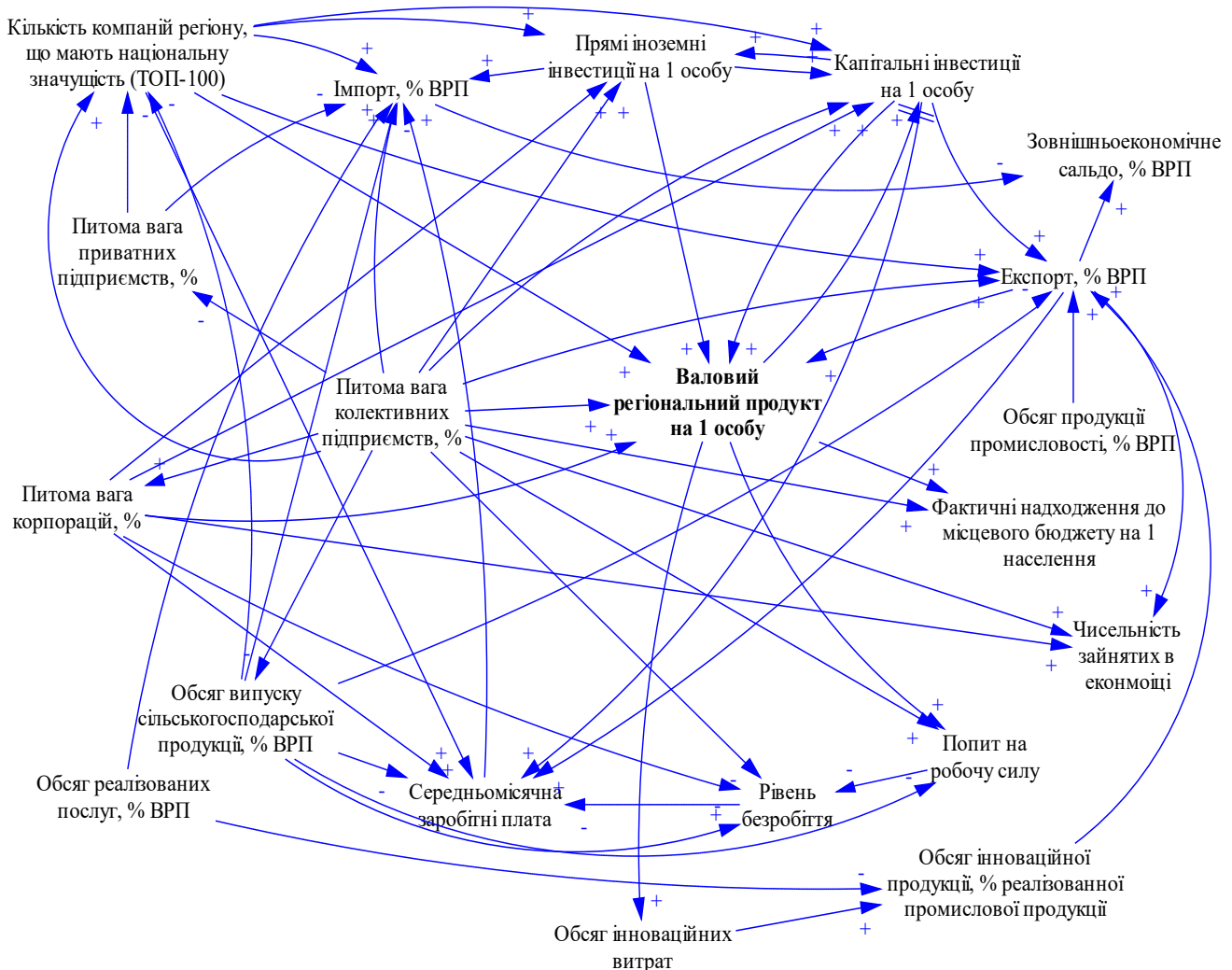

Рис. 14. Когнітивна модель розвитку економіки регіону: суцільні стрілки із знаком «+» відповідають позитивному впливу одного показника на інший, пунктирні стрілки зі знаком «-» відбивають негативний вплив показників

На основі побудованої когнітивної моделі було здійснено уточнення взаємозв'язків між частковими показниками компонент моделі економіки регіонів та побудовано імітаційну системно-динамічну модель. Аналіз діаграми причинно-наслідкових зв'язків імітаційної моделі розвитку економіки регіону дозволяє встановити, що усі контури зворотного зв'язку, виявлені в моделі, пов'язані із рівнем ВРП на душу населення. Вони охоплюють майже усі ендогенні змінні імітаційної моделі і створюють мультиплікативний ефект від змін у будь-якій змінній контуру.

Для дослідження й прогнозування сценаріїв реформування економіки було обрано дві області України – Харківську та Херсонську. Вибір Харківської області зумовлений тим, що вона мала подібні до середніх по країні у цілому основні показники компонент моделі економіки протягом ретроспективного періоду. Отже, результати сценарного аналізу для цієї області можна розглядати як середні

індикатори ефективності сценаріїв проведення реформ для усіх регіонів країни. Лише рівень корпоратизації у Харківській області є найбільшим в Україні. Тому результати моделювання сценарію реформ, спрямованих на сприяння корпоратизації для цієї області слід розглядати як верхню границю для усіх регіонів.

Навпаки, Херсонська область мала у 2013 р. найнижчі показники компонент моделі економіки, які виступають параметрами імітаційної моделі (за винятком обсягу реалізованих послуг, віднесеного до ВРП). Тому результати сценарного аналізу для цієї області варто розглядати як нижні границі для регіонів України.

Як свідчать результати імітації сценаріїв реформування економіки регіонів, найкращим з усіх запропонованих є сценарій сприяння інвестуванню в основний капітал власних коштів. Найбільший позитивний ефект від цих реформ спостерігається і для Харківської, і для Херсонської областей.

Наступним, за більшістю показників, є сценарій реформування економіки із залученням іноземних інвестицій. Найгіршим сценарієм реформування економіки регіонів є орієнтація переважно на розвиток сфери послуг.

Для узагальнення результатів сценарного моделювання та прогнозування реформування використані є ранги сценаріїв, визначені як сукупний ранг по усіх показниках. Для обох розглянутих регіонів найкращим за сукупністю показників є сценарій реалізації реформ, що забезпечують сприяння зростанню капітальних інвестицій. Другим за ефективністю є сценарій реалізації реформ, що сприяють створенню колективних підприємств. Третім – сценарій реформ у сфері залучення прямих іноземних інвестицій. Четвертим, у цілому слабо ефективним, є сценарій реалізації реформ, які сприятимуть корпоратизації. Останній сценарій реформування галузевої структури на основі розвитку послуг в регіонах України виявився гіршим, ніж базовий.

Результати, отримані в ході вивчення проблематики реформування економіки регіонів України дозволили теоретично обґрунтувати напрями реформ та довести необхідність їх проведення з обов'язковим дотриманням взаємоузгодженості. Володіючи такими даними, органи державної влади та місцевого самоврядування мають можливість формувати свою політику реформування економіки у регіонах країни.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі розроблено новий концептуальний підхід до планування та реалізації процесів реформування економіки регіонів України.

Проведені дослідження дозволили отримати ряд взаємопов'язаних наукових і практичних результатів методологічного, теоретичного та емпіричного рівнів наукової новизни.

На методологічному рівні отримані такі наукові результати.

1. Вперше проблема планування та реалізації процесів реформування економіки регіонів України розглядається з позицій синергетичної парадигми, що дозволяє відобразити її основні принципи: відкритості – при врахуванні впливу зовнішнього середовища на реформування економіки регіонів; багатоваріантності та невизначеності – при визначенні сценаріїв розвитку економіки регіонів під впливом

реформ; нерівноважності – при оцінці компонент моделі економіки регіонів України та тенденцій їх зміни у часі; нелінійності – при оцінці трендів структурної динаміки економічного розвитку регіонів України під впливом реформ.

2. Запропонована структурно-логічна схема дослідження проблематики реформування економіки регіонів України, яка дозволяє здійснювати послідовні взаємопов'язані етапи планування та реалізації процесів реформування економіки регіону й підвищити рівень наукової обґрунтованості регіональних стратегій та програм економічних реформ.

На теоретичному рівні отримані такі наукові результати.

1. Вперше розроблено концепцію реформування економіки регіонів України, яка ґрунтується на ряді доведених гіпотез: 1 - цілеспрямованість процесів реформування економіки регіонів країни ґрунтується на міждисциплінарній світоглядній платформі; 2 - процеси реформування економіки на національному та регіональному рівнях мають стратегічну узгодженість з процесами глобалізації та регіоналізації; 3 - рівень та якість життя населення в регіонах країни можуть бути підвищені в результаті реформування їх економіки; 4 - вплив реформ на розвиток економіки регіонів країни залежить від якості складових механізму реформування; 5 - тренди структурної динаміки розвитку економіки регіонів України, що формуються в результаті реформ, мають бути узгоджені із загальносвітовими тенденціями посилення впливу інноваційних чинників економічного зростання; 6 - структуризація процесів реформування здійснюється на основі діагностики моделі економіки регіонів країни та визначенні її проблемних компонент; 7 - взаємозв'язки між компонентами моделі економіки регіонів країни мають когнітивний характер; 8 - вибір інструментів організаційно-економічного механізму реформування економіки регіонів країни залежить від стадії життєвого циклу реформи; 9 – сценарії реформування економіки регіонів країни мають комбінаторно-ускладнений характер.

2. При доведенні гіпотез 1 і 3 обґрунтовано міждисциплінарний теоретичний підхід до формування світоглядної платформи реформування економіки регіонів України, практична цінність якого пролягає в поєднанні надбань провідних наукових шкіл, теорій, законів та закономірностей для визначення складових реформування економіки регіонів.

3. При доведенні гіпотез 4 та 8 обґрунтовано складові механізму реформування економіки регіонів України, що дозволяє удосконалити процеси планування та реалізації економічних реформ на рівні окремих регіонів України за рахунок використання блоків наукового, ресурсного, інструментального, інституціонального забезпечення своєчасного моніторингу та контролю, а також обґрунтовано напрями імплементації регіонального маркетингу в систему стратегічного управління реформуванням економіки регіонів України.

4. В рамках доведення гіпотез 7, 9 розроблено методичний підхід до моделювання та прогнозування процесів реформування економіки регіонів України, який дозволив здійснити вибір пріоритетних сценаріїв реформування економіки Харківської та Херсонської областей до 2020 р.

5. При доведенні гіпотез 2, 5 удосконалено методичний підхід до визначення

впливу реформ на структурну динаміку розвитку економіки регіонів, впровадження якого дозволить проводити оцінку утворених в ході реформ структурних зрушень в контексті забезпечення ефективного функціонування економіки регіонів країни, а також уточнено класифікацію напрямів впливу реформ на формування структурних зрушень в економіці регіонів країни.

6. При доведенні гіпотези 6 удосконалено методичний підхід до декомпозиції моделі економіки регіону, який дозволяє відобразити специфіку функціонування економіки кожного регіону країни при прийнятті управлінських рішень на основі оцінки визначених компонент; запропоновано наукові положення з узгодження напрямів реформування та їх результатів на основі нових концептуальних схем реформування моделі економіки регіонів країни, які дозволять підвищити якість стратегічного управління процесами реформування економіки від етапу до етапу.

7. Відсутність єдиного підходу до тлумачення понять «модель економіки регіону» та «економічна реформа» обумовила необхідність удосконалення їх визначень. В результаті проведених системного та контент-аналізу уточнено сутність поняття «модель економіки регіону» на основі виділення ознак характеристик та закономірностей розвитку економіки регіону та сутність поняття «економічна реформа» з урахуванням спрямованості та масштабу економічних перетворень в регіонах країни.

На емпіричному рівні отримані такі наукові результати.

1. Проведено інтегральну оцінку компонент моделей економіки регіонів України й визначено, що у всіх регіонах переважали компоненти з середнім та низьким рівнями розвитку. Питома вага регіонів, що у 2013 р. мали хоча б одну компоненту високого рівня розвитку становила лише 8%.

2. Ідентифіковано модель економіки Харківської області у 2013 р. та надано рекомендації щодо її трансформації в процесі реформування.

3. Обґрунтовано послідовність економічних реформ для покращення стану компонент моделі економіки регіону з низьким та середнім рівнями розвитку з урахуванням необхідності підвищення рівня життя населення регіонів України.

4. На основі аналізу 23 стратегій сталого розвитку регіонів України до 2020 р. розроблено пропозиції з імплементації регіонального маркетингу в систему стратегічного управління реформуванням економіки регіонів України, які базуються на комплексному підході до визначення інституційно-організаційної, маркетингової та адміністративно-економічної складових.

5. Обґрунтовано доцільність реалізації сценаріїв реформування економіки регіонів України, які забезпечують зростання їх інвестиційної привабливості, поліпшують умови ведення економічної діяльності на підприємствах з колективною формою власності, а також сприяють залученню прямих іноземних інвестицій.

Практичне значення одержаних результатів полягає у використанні запропонованого теоретико-методологічного забезпечення і практичних рекомендацій при формуванні державних стратегій і програм реформування економіки регіонів України, спрямованих на трансформацію моделі економіки в цілому або окремих її компонент.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії, розділи в колективних монографіях

1. Белікова Н. В. Теорія і практика реформування економіки регіонів України: монографія / Н. В. Белікова. – Х.: ФОП Лібуркіна Л. М. – 2015. - 384 с.
2. Белікова Н. В. Наукове забезпечення економічних реформ : теоретико-методичні аспекти: монографія / Н. В. Белікова. – Х.: ВД «ІНЖЕК». – 2014. – 280 с.
3. Проблеми фінансового регулювання інноваційного розвитку виробничо-господарських структур : монографія [О. Є. Кузьмін, І. В. Алексєєв, М. К. Колісник, А. С. Мороз, О. Г. Мельник та ін.]. – Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка». – 2007. – 152 с. (*особистий внесок: обґрунтовано напрями державної підтримки інноваційного розвитку регіонів на основі реформування їх економіки та впровадження спеціальних режимів інвестиційної діяльності*).
4. Кизим М. О. Соціально-економічний розвиток та адміністративно-територіальний устрій регіонів України / М. О. Кизим, Н. В. Белікова, Т. О. Моцицька: монографія. - Х.: ВД «ІНЖЕК», 2011. – 256 с. (*особистий внесок: розроблено методичний підхід до структуризації процесів реформування економіки регіонів країни*).
5. Белікова Н. В. Наукові проблеми аналізу та оцінки тенденцій й спрямованості економічної інтеграції у світі та його регіонах / Н. В. Белікова, О. В. Козирєва // Социально-экономическое развитие Украины и ее регионов: проблемы науки и практики : монография / Под ред. д. э. н., проф. Пономаренко В. С., д. э. н., проф. Кизима Н. А., д. э. н., проф. Раевневой Е. В. – Х.: ИД «ИНЖЭК», 2012. – 312 с. – С. 231-245. (*особистий внесок: визначено фактори та напрями впливу зовнішнього середовища на перебіг реформування економіки регіонів*).
6. Белікова Н. В. Глобальные проблемы мирового сообщества и цели тысячелетия / [Криворотов В. В., Никонов О. И., Ануфриев В. П. и др.] // в кн. Проблемы устойчивого развития социально-экономических систем М.: «Экономика», 2012. – 556 с. (*особистий внесок: досліджено вплив зовнішнього середовища й глобальних проблем людства на перебіг економічних реформ*).
7. Кизим М. О. Реформування дозвільної системи та ліцензування / М. О. Кизим, Ю. Б. Іванов, Н. В. Белікова та ін. // Дерегулювання економіки: проблеми та перспективи: Монографія / під заг. ред. проф. Кизима М. О. – Х: ВД «Інжек», 2014. – 288 с.– С. 124-135. (*особистий внесок: обґрунтовано напрями оцінку впливу реформ на економічний розвиток регіонів країни*).
8. Оцінка можливостей розширення і заміщення ринків збуту для продукції підприємств реального сектора України : монографія / М. О. Кизим, І. Ю. Матюшенко, В. В. Шпілевський, В. Є. Хаустова, С. В. Антоненко, С. В. Беренда, Н. В. Белікова та ін. [за ред. докт. екон. наук, проф. М. О. Кизима, канд. техн. наук, проф. І. Ю. Матюшенка]. - Х. : ВД «ІНЖЕК», 2014. – 280 с. (*особистий внесок: розроблено підхід до визначення напрямів реформування реального сектору економіки*).
9. Формування соціально-економічного потенціалу сталого розвитку Харківської області на основі модернізації їх адміністративно-територіального устрою / І. М. Волик, Н. В. Белікова, І. О. Губарєва // В кн. Соціально-економічний потенціал

сталого розвитку України та її регіонів / Національна доповідь за ред. акад. НАН України Е. М. Лібанової, акад. НАН України М. А. Хвесика. – К.: ДУ ІЕПСР НАН України, 2014. – 776 с. – С. 609-621. *(особистий внесок: обґрунтовано методичний підхід до оцінки впливу реформування адміністративно-територіального устрою на економічний розвиток Харківської області).*

Статті у наукових фахових виданнях України

10. Соляр В. В. Концепція інфраструктури в постіндустріальній економіці / В. В. Соляр, Н. В. Белікова // Моделювання регіональної економіки [Збірник наукових праць]. - Івано-Франківськ: Плай, 2010. - №1(15). – С. 299-306. *(особистий внесок: розроблено пропозиції з імплементації системи економічних реформ в стратегічне управління розвитком економіки регіону).*

11. Белікова Н. В. Проблеми безпечного функціонування соціальних систем в регіонах України / Н. В. Белікова // Актуальні проблеми розвитку економіки регіону: науковий збірник. - Вип. 7. – Т. 2. – С. 210-216.

12. Белікова Н. В. Наукове обґрунтування визначення послідовності економічних реформ в Україні / Н. В. Белікова // Актуальні проблеми розвитку економіки регіону: науковий збірник / [за ред. І. Г. Ткачук]. – Івано-Франківськ : Вид-во Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2012. – Вип. 8. – Т.1. – С. 240-244.

13. Белікова Н. В. Методичний підхід до визначення пріоритетних напрямів соціально-економічного розвитку регіонів країни / Н. В. Белікова // Актуальні проблеми розвитку економіки регіону: науковий збірник / [за ред. І. Г. Ткачук]. – Івано-Франківськ : Вид-во Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2013. – Вип. 9. – Т.2. – С. 224-229.

14. Белікова Н. В. Напрями удосконалення методології структуризації економічних реформ / Н. В. Белікова // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Економічні науки. - №7. Ч.4. – 2014. - С. 56-61.

15. Белікова Н. В. Наукове обґрунтування концепції реформування економіки країни та її регіонів / Н. В. Белікова // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки. Випуск 12. Частина 1. – 2015. – С. 57-60.

16. Белікова Н. В. Удосконалення механізму розробки та реалізації економічних реформ / Н. В. Белікова // Науковий вісник Міжнародного Гуманітарного Університету. - №11. – 2015. - С. 169-172.

17. Белікова Н. В. Теоретико-методологічні засади реформування моделі економіки країни та її регіонів / Н. В. Белікова // Науковий вісник Ужгородського Університету. Випуск 2 (46). – 2015. - С. 115-119.

Статті у наукових фахових виданнях України, які включено до міжнародних наукометричних баз

18. Белікова Н. В. Государственное регулирование развития социальной инфраструктуры и ее регионов / Н. В. Белікова, В. В. Соляр // Бизнес Информ. - №6. – 2010. – С. 3-8. *(особистий внесок: обґрунтовано напрями державної підтримки розвитку інфраструктурного комплексу регіону в процесі реалізації економічних*

реформ).

19. Беликова Н. В. Оценка степени обеспеченности населения объектами инфраструктурного комплекса / Н. В. Беликова // Бизнес Информ. – 2009. - №12(2). – 112-116.

20. Шпилевский В. В. Инновационный аспект государственной амортизационной политики / В. В. Шпилевский, Н. В. Беликова // Бизнес Информ, №12(2), 2009. – С. 106-110. *(особистий внесок: визначено можливості удосконалення функціонування моделі економіки регіону на основі стимулювання інновацій в процесі реалізації економічних реформ).*

21. Райнин И. Л. Повышение конкурентоспособности – цель формирования региональной промышленной политики / И. Л. Райнин, И. Н. Волик, Н. В. Беликова // Проблемы економіки. - №2. – 2010. – С. 73-78. *(особистий внесок: обґрунтовано науково-практичні рекомендації до формування стратегії економічних реформ як елементу системи державної регіональної промислової політики).*

22. Беликова Н. В. Модернизация административно-территориального устройства в Украине как один из факторов повышения эффективности функционирования социальной системы / Н. В. Беликова // Бизнес Информ. - №11. – 2010. – С. 9-12.

23. Мощицька Т. А. Методический подход к моделированию системы административно-территориального устройства регионов страны / Т. А. Мощицька, Н. В. Беликова // Бизнес Информ. - №12. – 2010. – С. 182-186. *(особистий внесок: запропоновано модель оцінки впливу реформи адміністративно-територіального устрою на соціально-економічний розвиток регіону).*

24. Кизим Н. А. Анализ глобальных проблем мирового сообщества и целей тысячелетия / Н. А. Кизим, П. В. Проноза, Н. В. Беликова // Проблемы економіки. - №4. – 2010. – С. 3-8. *(особистий внесок: визначено напрями реформування економіки України та її регіонів в умовах посилення глобалізації та переходу до сталого розвитку).*

25. Волик И. Н. Факторы актуализации проблематики формирования региональной политики в условиях выхода экономики Украины из кризиса / И. Н. Волик, Н. В. Беликова // Бизнес Информ. - №7(1). – 2011. – С. 62-64. *(особистий внесок: визначено напрями удосконалення державної регіональної політики в процесі реалізації процесів реформування економіки регіонів країни).*

26. Белікова Н. В. Фінансово-економічні кризи та суспільство споживання: соціально-економічні аспекти України / Н. В. Белікова // Бізнес Інформ. - № 11. – 2012. – С. 17-20.

27. Белікова Н. В. Роль реклами у формуванні суспільства споживання в країнах, що здійснили економічні реформи / Н. В. Белікова // Бізнес Інформ, №6. – 2013. – С. 361-366.

28. Белікова Н. В. Аналіз підходів до оцінки сталого розвитку країн і регіонів / Н. В. Белікова, Омаров Ш. А., Крячко Є. М. // Бізнес-Інформ. - №9. – 2014. – С. 8-17. *(особистий внесок: узагальнено методичні підходи до оцінки впливу реформ на сталий розвиток регіону).*

29. Беликова Н. В. Проблемы определения сущности экономических реформ / Н. В. Беликова // Бизнес-Информ. - № 10. – 2014. -С. 8-13.

30. Беликова Н. В. Проблемы формирования системы державної підтримки розвитку регіонів у країнах ЄС / Н. В. Беликова, Ш. А. Омаров // Бизнес Информ. - № 11. – 2014. – С. 43-47. *(особистий внесок: запропоновано теоретичні положення з узгодження напрямів реформування економіки регіонів під час формування механізму державної підтримки розвитку регіонів).*

31. Гусев Ю. В. Зарубіжний досвід проведення економічних реформ в країні та її регіонах / Ю. В. Гусев, Н. В. Беликова // Бизнес Информ. - №10. – 2015. – С. 46-52. *(особистий внесок: обґрунтовано напрями реформування економіки регіонів країн ЄС, Росії та Китаю, визначено етапи та особливості реалізації економічних реформ)*

32. Беликова Н. В. Формування фінансової самодостатності регіонів в контексті реалізації економічних реформ / Н. В. Беликова, О. Ю. Іванова // Актуальні проблеми економіки. - №3. – 2016. - С. 219-228. *(особистий внесок: розроблено мультиплікативну модель оцінки впливу реформ на структурну динаміку розвитку економіки регіонів України).*

33. Беликова Н. В. Теоретичні аспекти формування світоглядної платформи реформування економіки регіонів України // Бизнес Информ. - №1. – 2016. – С. 8-14.

Статті у наукових виданнях інших держав

34. Тищенко А. Н. Проблемы развития высокотехнологических отраслей промышленного комплекса Украины /А. Н. Тищенко, Н. В. Беликова // Вестник. Уральский государственный технический университет – УПИ. Серия: экономика и управление. - №3(92). – 2008. – С. 33-45. *(особистий внесок: запропоновано науково-практичні рекомендації щодо створення високотехнологічних кластерів в процесі реформування економіки регіонів України).*

35. Беликова Н. В. Проблемы определения приоритетов реформирования территориального устройства Украины / Н. В. Беликова // Инновационные технологии в управлении конкурентоспособностью территориальных социально-экономических систем [Труды IX Всероссийской конференции молодых ученых]. – Екатеринбург: Институт экономики УрО РАН, 2011. – С. 243-250.

36. Беликова Н. В. Научное обеспечение идентификации модели пространственного развития региона / Н. В. Беликова // Вестник УрФУ (серия экономика и управление). - №2. - 2012. – С. 92-100.

37. Беликова Н. В. Государственная поддержка реформирования социальной инфраструктуры регионов страны / Н. В. Беликова // Вопросы управления / № 1(3). – 2012. – С. 41-46.

38. Беликова Н. В. Использование матричных методов для определения приоритетных направлений социально-экономического развития регионов страны / Н. В. Беликова // Инновационные технологии в управлении конкурентоспособностью территориальных социально-экономических систем. – Труды X Международной конференции молодых ученых. - Екатеринбург: Институт экономики УрО РАН, 2012. – 386 с. – С. 139-145.

39. Бєлікова Н. В. Концептуальні положення реалізації економічних реформ / Н. В. Бєлікова // Economics and management: problems of science and practice: Collection of scientific articles. Vol. 1 – Verlag SWG imex GmbH, Nürnberg, Deutschland, 2014. – 348 S. – S. 31-35.

40. Бєлікова Н. В. Влияние системных реформ на развитие экономики регионов / Н. В. Бєлікова Съвременни проблеми на регионалното развитие: Събрани статии. Т. 1. - Академично издателство на Аграрния университет Пловдив, България, 2014. - 404 с. – С. 349-352.

41. Bielikova N. V. Theoretical aspects of economic reform / N. V. Bielikova // Икономическите перспективи в глобалната криза: Събрани статии. Академично издателство на Аграрния университет Пловдив, България, 2015. - 328 с. – С. 26-30.

Тези доповідей на конференціях

42. Бєлікова Н. В. Формирование и повышение эффективности использования инновационного потенциала в высокотехнологических отраслях промышленного комплекса Харьковской области / Н. В. Бєлікова, И. Н. Волик // Макроекономічне регулювання інвестиційних процесів та впровадження стратегії інновативно-інноваційного розвитку в Україні. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції 23-24 жовтня 2008 року. У трьох частинах. Частина 2. – К.:, 2008. – С. 352-354. (*особистий внесок: узагальнено напрями підвищення інноваційного потенціалу Харківської області*)

43. Бєлікова Н. В. Инновационное развитие промышленных предприятий в условиях глобализации и интеграции экономики / Н. В. Бєлікова // Соціально-економічний розвиток України та її регіонів: проблеми науки та практики: Тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції 22-23 травня 2008 р. – Х.: ФОП Александра К. М., 2008. – С. 15-18.

44. Бєлікова Н. В. Особливості маркетингової діяльності транснаціональних корпорацій в умовах глобалізації / Н. В. Бєлікова // Тези доповідей міжнародної науково-практичної конференції «Соціально-економічний розвиток України та її регіонів: проблеми науки та практики» 21-23 травня 2009 р. – Х.: ФОП Лібуркіна Л. М.: ВД «ІНЖЕК», 2009. – 376 с. – С. 44-46.

45. Бєлікова Н. В. Особливості проведення реформ в Україні / Н. В. Бєлікова // Конкурентоспроможність та інновації: проблеми науки та практики [Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції 22-23 листопада 2011 р.]. – Харків: ФОП Павленко О. Г.; ВД «ІНЖЕК». – С. 188-189.

46. Бєлікова Н. В. Теоретичне підґрунтя системних реформ / Н. В. Бєлікова // Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції «Проблеми формування нової економіки XXI століття» (22-23 грудня 2011 р.). – Дніпропетровськ: Видавець Біла К. О. - С. 21-23.

47. Бєлікова Н. В. Глобальні проблеми людства в рамках системних реформ в Україні / Н. В. Бєлікова // Якість економічного розвитку: глобальні та локальні аспекти: матеріали IV Міжнародної наук-практ. конф., 24-25 травня 2012 р. – Т.1. - Дніпропетровськ: Вид. Біла К. О.– С. 25-27.

48. Белікова Н. В. Проблеми реформування зовнішніх пріоритетів розвитку держави в контексті посилення інтеграційних процесів у світі / Н. В. Белікова // Збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції «Перспективи розвитку України в умовах глобальної кризи» 14-15 червня 2013 р. (м. Дніпропетровськ). – С. 8-10.

49. Белікова Н. В. Трансформація моделі економіки країни та її регіонів в процесі економічних реформ / Н. В. Белікова // Тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми світової і національної економіки в умовах глобалізації» (м. Одеса) 21-22 лютого 2014 р. – С. 82-85.

50. Белікова Н. В. Проблеми визначення етапів економічних реформ в регіонах України / Н. В. Белікова // Тези доповідей міжнародної науково-практичної конференції «Стан та перспективи розвитку обліку, аналізу, аудиту та контролю в умовах трансформації економіки» (м. Київ) 21-22 лютого 2014 р. – С. 46-49.

51. Белікова Н. В. Інституціональне забезпечення економічних реформ / Н. В. Белікова // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Конкурентоспроможність та інновації: проблеми науки та практики» присвяченої видатному вченому-економісту О. Г. Ліберману 14-15 листопада 2014 року (м. Харків). – С. 16-29.

52. Белікова Н. В. Концептуальні положення реформування економіки України та її регіонів / Н. В. Белікова // Тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції «Соціально-економічний розвиток України та її регіонів: проблеми науки та практики» (м. Харків) 22-23 травня 2015 р. – Х.: ВД «ІНЖЕК». – 2015. – С. 104-107.

53. Белікова Н. В. Проблеми медичної реформи в Україні / Н. В. Белікова // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Конкурентоспроможність та інновації: проблеми науки та практики» (м. Харків), 18-19 листопада 2015 р. – Х.: ФОП Лібуркіна Л. М., 2015. – С. 325-327.

Анотація

Белікова Н. В. Теоретичні аспекти реформування економіки регіонів України. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.05 – Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка. – Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку НАН України. – Харків, 2016.

Дисертація присвячена обґрунтуванню концепції реформування економіки регіонів України.

На основі синергетичної парадигми розроблено концепцію реформування економіки регіонів України, яка складається із сукупності пов'язаних між собою гіпотез та положень, що їх розкривають. Дана концепція дозволяє обрати напрям реформування компонент моделі економіки регіонів України.

Обґрунтовано структурно-логічну схему дослідження проблематики реформування економіки регіонів України, яка дозволяє вирішити її на теоретичному та практичному рівні й сформулювати програму досліджень, спрямованих на оцінку результатів та наслідків проведених реформ у минулому; індивідуалізацію впливу

реформ на розвиток економіки регіонів країни; узагальнення досвіду реформування економіки зарубіжних країн та їх регіонів; діагностику проблемних компонент моделі економіки кожного регіону країни.

Удосконалено методологію оцінювання функціонування та розвитку моделі економіки регіонів країни на основі структуризації її компонент, що дозволяє визначити пріоритетні напрями економічних реформ на регіональному рівні.

Розроблено методичний підхід до оцінки впливу реформ на зміни ВРП й структурну динаміку розвитку економіки регіонів країни, що забезпечує можливість комплексного оцінювання впливу реформ на ефективність функціонування економіки регіонів країни. Обґрунтовано теоретико-методичні положення з вибору послідовності економічних реформ, спрямованих на трансформацію проблемних компонент моделей економіки регіонів України. Розроблено методичний підхід до прогнозування процесів реформування економіки регіонів України та визначено пріоритетні сценарії реформування економіки Харківської та Херсонської областей.

Ключові слова: регіональна економіка, модель економіки регіону, реформування економіки, механізм реформування, дорожня карта реформ, стимулювання соціально-економічного розвитку регіону.

Аннотація

Беликова Н. В. Теоретические аспекты реформирования экономики регионов Украины. - Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени доктора экономических наук по специальности 08.00.05 – Развитие производительных сил и региональная экономика. – Научно-исследовательский центр индустриальных проблем развития НАН Украины. – Харьков, 2016.

Диссертация посвящена обоснованию концепции реформирования экономики регионов Украины, которая базируется на ряде доказанных и взаимосвязанных между собой гипотез и научных положений, решающих важную научно-практическую задачу усовершенствования планирования и реализации процесса реформирования экономики регионов.

Предложенная в работе концепция реформирования экономики регионов страны разработана с учетом принципов синергетической парадигмы (нелинейность, открытость, многовариантность, неопределенность, неравновесность), а также исходя из исследования и обобщения теоретико-методологических разработок теории реформ, транзитологии, новой государственной региональной политики, компаративистики, научных школ эволюционного развития социально-экономических систем, стимулирования регионального развития и др. Данная концепция позволяет производить выбор направлений реформирования компонент модели экономики регионов Украины.

Обоснована структурно-логическая схема исследования проблематики реформирования экономики регионов Украины, которая позволяет решить ее на теоретическом и практическом уровне и сформировать программу исследований, направленных на оценку результатов и последствий реформ, проведенных в прошлом; провести индивидуализацию влияния реформ на развитие экономики регионов страны;

обобщить опыт реформирования экономики зарубежных стран и их регионов и определить направления его адаптации к региональным условиям в Украине; определить факторы повышения эффективности процессов реформирования экономики как страны в целом, так и всех ее регионов; представить характеристики модели экономики региона на основе совокупности частных и интегральных показателей; диагностировать проблемы функционирования отдельных компонент; обосновать направления реформирования компонент модели экономики регионов; разработать организационно-экономический механизм реформирования регионов страны; сформировать рекомендации по активизации институционального обеспечения процессов реформирования на разных этапах жизненного цикла реформы.

Усовершенствована методология оценки функционирования и развития модели экономики регионов страны на основе структуризации ее компонент, характеризующих собственность, корпоратизацию и концентрацию производства, участие государства в регулировании экономики и финансовую самодостаточность региона, направленность внешнеэкономической деятельности региона, инновационную направленность экономики региона, структуру экономики и социальный капитал региона. Такой подход позволяет определить приоритетные направления экономических реформ для каждого региона страны с точки зрения необходимости стимулирования развития компонент модели экономики, получивших низкий оценки.

Разработан теоретико-методический подход к формированию составляющих механизма реформирования экономики регионов страны, который позволяет повысить уровень эффективности и согласованности комплекса реформаторских мероприятий.

Усовершенствован методический подход к оценке влияния реформ на изменения ВРП и структурную динамику развития экономики регионов страны, который обеспечивает возможность комплексной оценки влияния реформ на эффективность функционирования экономики регионов страны. Обоснованы теоретико-методические положения по выбору последовательности экономических реформ, направленных на трансформацию проблемных компонент моделей экономики регионов Украины.

Ключевые слова: региональная экономика, модель экономики региона, реформирование экономики, механизм реформирования, дорожная карта реформ, стимулирование социально-экономического развития региона.

Annotation

Bielikova N. V. Theoretical aspects of reforming the economy of Ukraine's regions. - Manuscript.

The dissertation for a doctor of economic science degree by speciality 08.00.05 – productive forces development and regional economy. – Research Centre for Industrial Development Problems of NAS of Ukraine. – Kharkiv, 2016.

The thesis is devoted to justification the concept of reforming the economy of Ukraine's regions.

This concept based on the synergetic paradigm principles and consists of a set the interrelated hypotheses and regulations that they reveal. This concept allows selecting the

directions of reforming the components of economy of Ukraine's regions.

Structurally-logic scheme of research the problems of reforming the economy of Ukraine's regions are developed. The scheme is allows to solve the reforming problems in a theoretical and practical level and formulate a program of research aimed at assessing the results and impacts of reforms in the past; make the individualization of the impact of reforms on economic development of regions; generalization of the experience reforming the economy foreign countries and their regions; component problem diagnosis models of the economy for each region of the country.

Methodology for the assessment of the functioning and development regional economy are improved on the basis of the structuring component that allows you to appoint the priority directions of economic reforms at the regional level.

Methodical approach to assessment of influence of reforms on changes in GRP and structural dynamics of economic development of country regions that provides comprehensive assessment of the reforms impact on the efficiency of functioning regional economy are developed. It substantiates theoretical and methodological provisions for the choice of the sequence of economic reforms designed to transform the problematic component models of the economy of Ukrainian regions. Methodical approach to forecasting processes of reforming the regional economy are justified and the priority scenarios of reforming the economy of the Kharkiv and Kherson regions are defined.

Keywords: regional economy, an economic model of the region, economic reform, mechanism reform, a roadmap for reforms, socio-economic development of the region.

Підписано до друку 19.04.2016 р. Формат 60×90/16.
Папір офсетний. Обсяг 1,8 ум.-друк. арк. Друк різнограф
Наклад 100 прим. Зам. № Безкоштовно.

Надруковано у центрі оперативної поліграфії ТОВ «Рейтинг»
61003, Україна, м. Харків, пров. Соляниківський, 4,
т. (057) 771-00-92, 771-00-96